БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

50-Т ЧЫЛГА ЧЕДИР

46 ХОНУК АРТКАН!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1925 чылда үндезилеттинген.

1967 ч. СЕНТЯБРЬ 21 ЧЕТВЕРГ № 224 (6861).

Өртээ 2 көп.

«Космос-178» ужудуушкунда

СЭТА-ның дыннадыы

1967 чылдың сентябрь 19-та Совет Эвилелинге Черниң кылымал спутниги «Космос-178-тин» ээлчеглиг салып үндүрүүшкүнүн боттандырган.

СЭТА-ның 1962 чылдың март 16-да чарлааны программага дүүштүр космос делгемин шинчилээрин уламчылаарынга эртем аппаратуразын спутникте тургускан.

Спутникти мындыг параметрлиг орбита-орукче салып үндүрген: Черниң кырындан ооң эң улуг ыраа (апогеязы) 205 километр, эң чоок бедии (перигеязы) 145 километр. Ооң оруунун ийленчээ —50 градус.

КӨДЭЭ ЭЛЕКТРИЖИДИЛГЕ

СЭКП-ниң XXIII съездизи көдээ ажыл-агыйны улам бурунгаар хөгжүдериниң болгаш сайзырааңгайжыдарының айтырын чаа беш чыл планының чугула соруулгаларының бирээзи кылдыр көрген. Көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң ажыктыы ол адырының бүдүрүлге чорудулгаларын комплексилиг арга-биле механизастаарын улам калбартканындан хамааржыр. Механизастаашкын дээрге электрижидилге-биле сырый холбаалыг. Бистиң партиявыс болгаш чазаавыс көдээни электрижидериниге улуг кичээнгей салып турар. Көдээ ажыл-агыйны электри-биле хандырарының кол-кол объектилериниң тудуун күрүнеңи күсели-биле акшаландырып турар, көдээ электростанциялар болгаш четкилер тудугларының (колхозтарның болгаш совхозтарның боттарының станцияларын катай алырга) материал-техниктиг хандырылгазын, күрүне планын болгаш фондузун ёзугаар чорудун турар.

Тывада электри күжү ажыглавайн турар суур чок. Ол дээрге бистаң чуртувуста энергетика үлетүрүнүң хөгжүлдезиниң коску херечизи-дир.

Эрткен чылдың төнчүүнде Каа-Хем районда бир колхозчу редакцияга чагаа бижээн. Чагаанның автору оларның суурунда электри станциязының күжү биче, сайыглаан чырыы бүлүртүң болун турарын айтып, эки, күштүг чырыкты бээринге редакция дузалаарын дилээн. Ында кижи элдепеннер чүве чок. Кандыг-ла бир чээрби хире чыл бурунгаар электри чырыын ажыглавайн чораан, ада-өгбези бүгү назынында чула чырыдын чораан ол кижиниң амгы негелдези өскенин, ооң үе-шаг-биле деңге өзүп олурарын ол чагаа херечилээн. Ам ол суур болгаш Каа-Хемниң бүгү колхозтары, совхозтары күштүг электри чырыын алган. Эрткен чылын Кызылдың электри станциязындан Каа-Хем районче электри дамчыдылгазының шугумун чорудуп, трансформатор станцияларын тудуп дооскан.

Көдээ ажыл-агыйга электри энергиязын ажыглаары өөлүг үеде дыка улгаткан. 1962 чылда бисте совхозта 4490 муң киловатт-шак электроэнергия ажыглаан болза, эрткен чылын ол көргүзүг ийи ажыг катап улгаткан.

Көдээ ажыл-агыйның электрижидилгезин өөлүг чылдарда шынар талазы-биле база акижээн. Чоокка чедир-ле колхозтар, совхозтар төптеринге ол ажыл-агыйларның боттарының биче күчүлүг станциялары ажылдан турган, а совхозтарның салбырлары, фермалар, бригадалар электри күжүн колдуунда-ла моторлардан ап келген. Хөй-хөй бүдүрүлге объектилери шуут электрижиттинмээн турган. Ооң чылдагааны дээрге, биче күчүлүг станциялар үүгле чаңгыс суурну чырыдар, үүгле ында мөөнүзүн бүдүрүлге черлериниге электри тогу бээр арганы турганында болгай. Улуг ажыл-агыйның бүгү салбырларынга станция тудары хөй чарыгдалды болгаш узун хуусааны негээр турган. Ынчангаш көдээ ажыл-агыйның дыка хөй бүдүрүлге чорудулгалары механизастаттынмайн келген. Амгы байдал оон үүгээртээн.

Бистиң республикада «Көдээ электри тудут-монтаж» эргелели көдээде электри хереглекчилерин күрүнеңи электри четкизинге киириштирер дээш электри дамчыдылгазының шугумнарын, трансформатор станцияларын тудун турар. Бо организация Кызылдың электростанциязын Таңды, Каа-Хем, Бии-Хем районнарның колхозтары, совхозтары-биле тудуштурган. Үүгле ол үш районнарже шөйген четкиниң узуну 1100 км четкен.

Көдээ суурларны күрүнеңи энергия системазынче киргени ажыл-агыйларга дыка ажыктыг болган. «Тиилелге» совхоз — улуг ажыл-агый. Бир эвес ол совхозту күрүне четкизинге улаваан болза, ооң бүгү салбырларында, фермаларында станцияларга ажылдаар кижилериң саны чээрбиден эвээш эвес болур турган ийик. Ам ол улус совхозтуң өске ажылдарында ажыглаттынын турар, а бригадаларны, шаңнарны электрижиткеңа тараа кургадыр, ону автомашиналарга чудурер чергелиг ажылдарны бүрүн механизастаар арганы берген. Күрүнеңи энергия четкизиниң бүдүрүп турар электроэнергиязының садар өртээ дыка чиик. Боттары электростанциялыг ажыл-агыйларда 1 киловатт-шак энергия 7—10 көпеек өртектиг, күрүне четкизинде ол үүгле 1 көпеек болуп турар.

Ынчалза-даа республиканы электрижидериниң чедип алдынган деңнели ам-даа чогуур негелдерни хандырын шыдавайн турар. Хамыкты мурнай көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң ам-даа четпес электрижиттингенин айтыр херек. Улуг ажыл-агыйлар — Таңдыда «Тиилелге», Бай-Тайгада «Тээли» совхозтарның чамдык сүт-бараан фермаларында инектерни ам-даа хол-биле саап турар. Ынчаарга чамдык таварылгаларда ук ажыл-агыйларда туткан дузалал станциялары долу күчүзү-биле ажылдавайн турар. Ынчангаш көдээ ажыл-агыйда хол-биле кылыр үүлдерни механизастап, электри күжүн бүрүн ажыглаары чугула. Тараалаң ажыл-агыйларда чер ажылының барык бүгү пунктулары электрижиттинген-даа болза, электри хүлээн алыр аппараттар үрелир чоруктар хөй. Ынчаарда ону септээр тускай мергежилдиг кижини өскээртен чалап, аппарат үрелген үеде ажылды хол-биле кылыр чижектиг үүлдерге хөй чарыгдал үндүрер таварылгалар ховар эвес.

Бүдүрүлге чорудулгазын электрижидерин калбартырындан аңгыда, ам үеде көдээниң негелдези электрини чоннуң амыдырал-чуртталгазынче нептередири болур. Өөлүг үеде көдээ чурттакчыларның амыдыралының деңнели дыка бедип олурар. Оларның эки ажылын материалдыг талабиле деткип келгениниң болгаш партияның, чазактың көдээ ажыл-агыйның ажыктыын бедидер хемчеглерни доктаамал ап келгениниң көдээде кижилериниң бажыңнарында электри-биле ажылдаар херекселдер ковудээн. Янзы-бүрү радиоприёмниктер, сооду-кчулар, хеп чуур, даараныр машиналар, ам харын-даа телевизорлар көдээде чурттакчының амыдыралында ажыглаттынын турар апарган. Ол бүгү механизмнер орта, бүдүмчелиг ажылдаар арганы чогуур күчүлүг электри энергиязы бээр. Ынчангаш чурттап турары сууруну идегелдиг энергия-биле хандырар соруулганы амыдыралга боттандырарынга тус-тус черлерде партия, совет органнар идепкейлиг киржир хүлээлгелиг.

Электри-ле херек дээш ажыл-агыйларда хөй каража чедирер үүрмек станциялар тударынче хандыкпайн, чер-черниң парторганизациялары көдээ ажыл-агыйны план ёзугаар электрижидериниң соруулгазын күүседип турар организацияларга дузалажыр болза чогуур. Күрүне четкизиниң энергиязын ап турар черлерде хөй-ниити организациялары ол энергияны камныг ажыглаар дээш демиселди күштедирер ужурлуг.

ТАРААЖЫ, ШАГ-ҮЕ ДАЛАШТЫРЫП ТУР

Хүлээлге күүсеттинер

Тараа культураларын дужулга станциязының ажыл-ишчилери багай эвес кылдыр өстүрүп алган. Агаар, бойдустуң байдалынга хамаарыштыр дужуттуг дүрген, чидириг чокка ажаан алыр дээш, ону тавычалай кезип, ооң соонда ону бастырар арганы колдуунда ажыглап турар. Бисте кезиишкинде үш, а бастырыышкында — беш комбайнны тургускан.

Ажаап алыышкында мурнакчыларывыс кымнарыл? Ол дээрге комбайнерлер Н. Поникаров, М. Сырчин олар-дыр. Норма хүнде 18,5 гектар тарааны кезер турда, олар ону 35—44 чедир күүседип турар. А тавычаларны бөлүп бастырарында хоочун комбайнерлер А. Адаев биле П. Сырчин үлегерни көргүзүп турар. Норма эдлчегге 11 гектарныг тавычазын бастырар турда, оларны 29—30 гектар чедип турар. Автомашиналар чолаачылары Н. Рыленков, А. Болтаев, В. Пономарев оларның мурнукку одуруунда турарын база айтыр херек. Ылангыя Н. Рыленков болдунуң ЗИЛ-585 машиназы-биле хүнүнүн-не 45—48 тонна тарааны шаңче комбайннардан сөөртүп турар. А. В. Пономаревтүң ГАЗ-93 машина-биле 30—36 тонна чедирери чаңчыл болган.

Комбайнерлериниң болгаш чолаачыларының ындыг шудургу ажылы ажаап алыышкынның темпизин дүргедедиринге улуг идигни берип турары чугаажок. Ынчаарга шаңда деңзиде ажылдап турар алдан харлыг Е. Щетников ирейниң кызымаан кижи кайгаар. Автомашиналарны ол саадал чокка деңилээш, тараны кайызынга дужуреринде ол дораан, командалаар болгаш тараа кургадыр машинага кандыг культураны киирериниң моторизе база айтып каар.

Шаңның моторизи—Кызылда көдээ ажыл-агый техникумунуң сургуулу Н. Медведев тараа кургадыр машинаның ажылын дүрген өөренип шинээтпкен, тараның арыглаашкынын, кургадыышкынын үзүктел чокка хандырып турар. Ооң өөрү С. Кошкар-оол, М. Даваа, С. Монгуш болгаш өскелериниң-даа эки ажылдап турарын бисте улуу-биле үнелээн.

Бригадада бо хүннерде тарда ажаап алыышкыны, чаңгыс чылдыг сигеннер кезилдеги болгаш күскү аңгыс аңдарылгазы кидин үеинде чорун турар. № 2 бригаданың механизаторлары болгаш өске-даа ажылдакчылары октябрьның бирээге чедир дужут ажаап алыышкынын бүрүнүбиле доосканы, октябрьның 10-га чедир 1100 гектар шөлге күскү аңгыс андырылгазын доозарын шиитпирлээн, ынчангаш хүлээлге күүсеттинер.

Н. АФОНИН,
агроном.

Арбын дужут

«Найырал» совхозтуң механизаторлары болгаш тараажылары юбилейлиг чылдың дужудун чидириг чок ажаап алыр дээш демиселди кызымак үргүлчүлеп турар. Ам үеде 3980 ажыг гектар тараа тавычалай кестинген. Ооң 2567 гектары бөлдүнүп бастыртынган. Ниитизи-биле 4000 ажыг тонна чаа дужут совхозтуң шаңнарында кирген. Күрүне шыгжамырында 475 тонна тараа урдунган.

Тараа бастырылгазын дүргедедир ажыл Аймырлыгда № 2 бригада эки чоруп, кестириишкин биле бастырылганың аразы узавайн турар. Бастырынган бир гектарга онааштыр дужут алыр талазы-биле № 1 бригада мурнап турар. Мында бир гектардан ортумаа-биле 18 центнер дужут алдынып турар.

Гектардан-на 24 центнер

«ҮТКА 25 чылы» совхозтуң Иштии-Хем салбырының тараажылары юбилейлиг чылдың дужуду дээш чүткүлдүг ажылдап турар. Механизаторлар чаагай ынуштуг арбайже «шаап халдап» киргеш, ийи хүн иштинде 385 гектар тавычалай кескен арбайны бастырган.

Ында 12 комбайн ажылдап турар. Комбайнерлерде Владимир Кара-Хуна хүнде 12 гектарны бастырар нормалыг тургаш, 17 гектар чедирип турар. Ийи хүн иштинде 418 центнер арбайны: азы бир гектардан-на ортумаа-биле 24,5 центнерни бастырып алгаш, социалистиг чарыштың бирги черин эелеп турар. Кенден Байыр-оол, Буян Хомушку олар ажаап алыышкын эгезинден бээр 300—300 гектарны ажаагаш, ийиги черде чоруп турарлар. Комбайнерлер Дмитрий Тонких, Морта Дажы-Дондук, Мортак Аржан-оол олар 156-дан 185 гектар тарааны кестиргеш, мурнакчыларның одуруунда кирип турар.

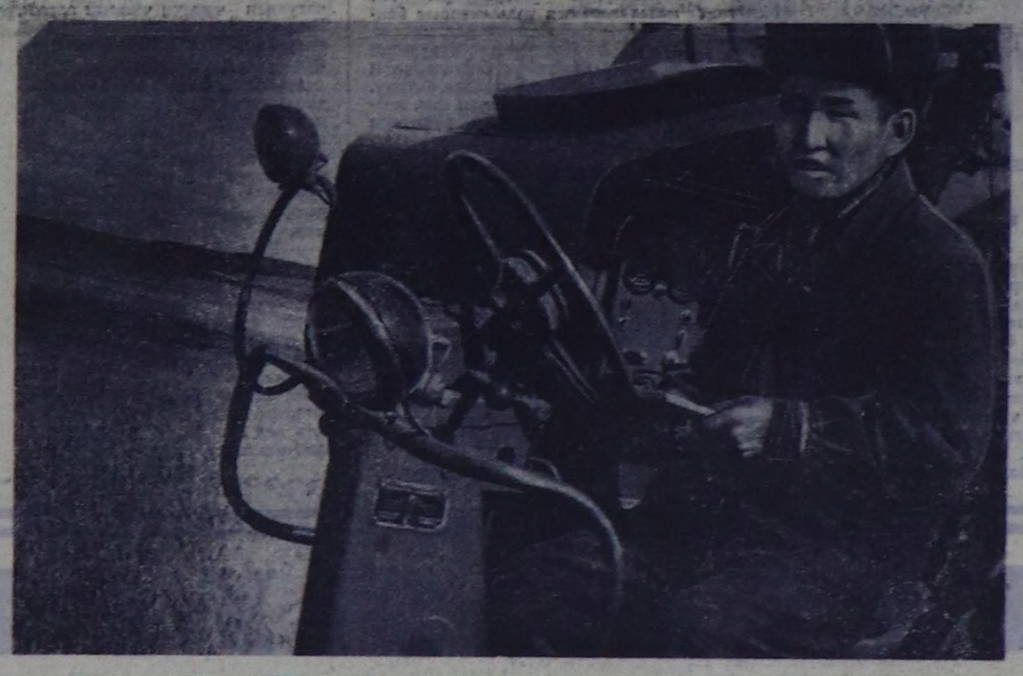

ХОВУ АЖЫЛДАРЫ

ХҮН ДЕМДЕГЛЕЛИ

Сентябрьның 20-ге чедир республикада 112 муң гектар тараа кестинген, ол болза бүгү тарыгланның 45 хуузу-дур. Ийи хүн иштинде немелде 4 муң гектар болган. Тавыларны 54,5 муң гектар черден бөлүп бастырган, тодаргайларга, сентябрь 18-тээзинге бодаарга 1,5 муң гектар хөй болуп турары ол.

Медээлериниң көргүзүп турарындан алырга, ажаап алыышкынның темпилери амга чедир оожум болуп артыышаан. Чамдык ажыл-агыйларның улуртулчулары тараанның кезилдезин, тавычалар бастырыышкынын багай организастап, ховуларның ажыл-ишчилериниге ажылдаар болгаш дыштаныр талазы-биле таарымчалыг байдалды тургуспайн турар. Бай-Тайга районнуң «Мурнакчы» колхозта техниканы багай ажыглап турар, ооң үрелири бо-ла болу бээр. Бир комбайнга онааштыр хонукта ажылдап кылыышкын үүгле 4—5 гектар болуп турар.

Тес-Хем районнуң «Ак-Эрик» көдээ ажыл-агый артелинде ниитиниң чемненилгезин багай организастаан. Ында үүгле шай биле хлеб бар.

Сентябрьның 20-ге чедир күрүнеге 44344 тонна тарааны саткан, ол —планның 73,9 хуузу-дур. Ийи хүн иштинде немелде 4362 тонна болган. Юбилейлиг чылдың алдынган хүлээлгелерин күүсеттишаан, Каа-Хем районнуң механизаторлары ховуларда үүткүлдүг ажылдап турар. Пландан ажыр 7 муң тонна тарааны күрүнеге садарынга киириштир ам 1000 ажыг тонна тарааны күрүне шыгжамырында кирген, ооң иштинде 500 тонна тарааны «Бурунгаар» совхозтуң шаңындан сөөрткен.

Таңды районнуң ажыл-агыйларындан тараның кирип турары күштелген. Ийи хүн иштинде олар күрүнеге 1790 тонна тарааны саткан. Ынчалза-даа таңдыжылар Төрээн чуртту шыгжамырынга тараа киирериниң курлавыраарын ам-даа долузу-биле ажыглавайн турарлар. «Межегей», «Россия» совхозтарда тараа сөөртүлгези көшкак организастаттынган. «Элегес» совхоз күрүнеге тараа садарынга бо хүннерде шуут киришпээн.

Күрүне талазы-биле бо чугула соруулганы күүседир дугайында Чөөн-Хемчик, Бии-Хем, Бай-Тайга районнарның ажыл-агыйлары боттарының ыыдаар арганларындан куду ажылдап турарлар. Кызыл хоорай Советниң совхозтары күрүнеге тараа садарының темпизин кудулаалыкканнар, а Улуг-Хем районда күрүнеге тараа садар талазы-биле планын күүседипкен үүгле «Улуг-Хая» совхозтуң ажыл-ишчилери күрүне шыгжамырынче тарааны сөөртүп турар. Өске ажыл-агыйларга бодаарга, ында тараа кезиишкини база дээре организастаттынган.

«Найырал», «ҮТКА 25 чылы» совхозтарда күскү ховуда ажылдары онза куду темпилиг чоруп турар. Күрүнеге тараа садар талазы-биле онаалганы олар үүгле 6,5—6,7 хуу күүсеткеннер.

Өөлүг хүннерде ажаап алыышкынның болгаш тараа дужаарының темпизин Барыын-Хемчик районнуң ажыл-агыйлары база кудулаткан. Харын-даа Кызыл-Мажалыктың тараа хүлээп алыр чериниң ажылдакчылары янзы-бүрү чылдагааннар-биле тараа хүлээп алырын саададып турар үүл бар, ынчаарга ында складтар, механизмнер четчир, тараа кургадыр машина ажылдап турар болгай.

Ындыг байдал-биле эптежип болбас. Совхозтарның, колхозтарның, тараа хүлээп алыр черлериниң удуртукчулары ажаап алышкынны болгаш күрүнеге тараа садарын организаставышаан, республиканың ажыл-агыйлары бо юбилейлиг чылда Төрээн чуртту шыгжамырынга 133000 тонна тарааны урар, 1968 чылдың тарылгазынга үрезиннерни четчир-биле белеткеп алыр деп хүлээлгени алган дээрзин үтпас херек.

Малга бөлүүн болгаш шыктыг чемнерни белеткеп мөөнүзүнүң планын чугаа чокка күүседирин чедип алыр херек, ынчангаш ынчыг чемнер одар-биле чергелештир мал чемнинин кол үндезини болур дээрзин барымдаалап көөр херек. Моон үжүрүнде ажыл-агый бүрүзүнге сиген белеткээриниң темпизин күштелдирер, бүгү саваңны болгаш тараа богун база өске-даа мал чемнерин сараттаар херек. Республикада саваны шөлге артырып каапкан үүлдер ам-даа бар болуп турары коннуг четпес.

Олар мурнап турар

Өөлүг аяс хүннерде тараа ажаап алыышкыны Чөөн-Хемчиктиң «Октябрь 30 чылы» колхозта дүрген темпилиг чоруп турар. Артель арбай кезилдезин дооскан.

Механизаторлар болгаш тараажылар ам үеде Ак-Шатта кызыл-тас кезилдезин чорудуп турар. Тарааның быжыдынын хире-чергези-биле саадатпайн ажаап алыр дээш, комбайнерлер үүткүлдүг ажылдап, чамдыктары эдлчег нормазын 1,5—2 катап ажыр күүседип турар. Чижээ, колхозка 19 чыл ажылдан келген хоочун комбайнер Сат Седип 19,5 гектар черниң тараазын кестирер нормалыг тургаш, ону эдлчегге 4 катап ажыр күүседип келген. Ол ышкаш комбайнер Куулар Кызылдаа үлүг-нормазын 1,5—2 катап ажыр күүседип турар.

Улуг-Хем районнуң «Улуг-Хая» совхозунуң Баян-Кол шөлдериниде юбилейлиг чылдың дужудун ажаап алырынга комбайнер Чылбаан Биче-оол улуг үлүүн киирип турар. Ол хүнде 10,1 ганы дорт ажаар тургаш, 25—30 га чедирип турар.

ҮРУКТА: Ч. Биче-оолдуң агрегадының кызыл-тасты кестирип турары.

О. ОХЕМЧИКТИҢ сөзү болгаш фотозу

ОКТЯБРЬ БОЛГАШ НАЦИОНАЛ-ХОСТАЛГАЛЫГ ШИМЧЭЭШКИН

БАКУ. (СЭТА). Бакуга «Октябрьның социалистиг Улуг революциязы болгаш Азия, Африка, Латин Америка улустарының национал-хосталгалыг шимчээшкини» деп делегейниң эртем конференциязы ажыттынган.

Азербайджанның КП ТК-зының бирги секретары В. Ю. Ахундов конференцияның киржикчилеринге СЭКП ТК-ның Чиигине секретары Л. И. Брежневтиң, СССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорныйның болгаш СССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгинниң байыр чедирген чагаазын номчуп дыннаткан.

Боттарының национал хосталгазы дээш улустарның демиселинге Октябрьның салдарының дугайында академик Е. М. Жуков илеткел кылган.

Конференция дөрт хүн дургузунда үргүлчүлээр.

Москвада келген

МОСКВА. (СЭТА). Турция Республиканың премьер-министри Сулейман Демирель Совет чазактың чалаанын ёзугаар албан зайы-биле залдаашкын кылып, Москвада чедип келген.

Турцияның чазааның баштынын Внуково аэродромунга СССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин болгаш өске-даа албан кижилери уткаан.

Совет-итали дем каттыштырылгазы

Эртем, техника талазы-биле СССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Күрүне комитединиң болгаш итали «Пирелли» деп акционерлиг ниитилелдиң аразынга болуп турган чугаалажыышкыннар автомобиль дугуйларын бүдүрер талазы-биле эртем-техниктиг дем каттыштырылгазының дугайында протоколга ат салдыганы-биле Москвага доозулган.

Ук документиде дугуйларның чаа хевирлерин ажылдан кылыр, чиг-от шилип алыр, бүдүрүлге ажылының техниктиг арганларының, бүдүрүлге дериглериниң, лаборатория шинчилелдериниң база үлетүр шевелделериниң, бүдүрүлгени организастаарының, тускай эртемчиглерин солчуруунуң талазы-биле эртем-техниктиг дем каттыштырылгазының программазы, ооң иштинде боттарының дуржулгазын, техниктиг чедиишкиннерин солчуру дөзесилеттинген.

Совет организациялар биле «Пирелли» деп акционерлиг ниитилелдиң аразынга эртем-техниктиг харылзаалары улам хөгжүдериниң баштайгы белеткелдери дем каттыштырылгазының түүнелинде турган турар деп бүзүрел илертейлеттинген.

(СЭТА).

БУЗУЛБАС ЧАҢГЫС ЭП

РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы В. И. КОЧЕМАСОВ чугаалап тур

Сентябрьның 31-де Москвага Россия Федерациязының культуразының болгаш уран үүлүнүң хүннери эгелээр.

Хөй национал дыг Совет Россияга ол—алдарлыг болуушкун болур. Россияның культуразының ажылдакчылары Совет эрге-чагырганың 50 чыл оюн кандыг чедиишкиннер-биле ужуражып турарын бистиң республиканың чогаадыкчы интеллигенциязы он хонук иштинде көргүзер.

Чоокта чаа Украин ССР-ниң хүннери Москвага эткен болгай. Удатпайн Совет Россияның культуразының ажылдакчыларының улуг болуу Украинага баар: октябрьның эгезинде аңаа Россия Федерациязының чогаалының болгаш уран үүлүнүң декадазы эгелээр.

Ындыг фестивалдарны чорудары, улустарның уран үүл чедиишкиннерин бистиң Төрээн чуртувустуң найысылалынга азы акы-дуңма республикаларга көргүзери чаңчыл болу берген. Культураны, улус чырыдыышкынын, эртемни, чогаалды болгаш уран үүлдү хөгжүдеринге, интеллигенция кадрларын белеткээринге кандыг бедикти чедип алганын эвилелдешкен республикаларның Москвага чогаадыкчы отчёттары көргүскен. Ам совет республикаларның ол бир янзы байырлалдыг эстафетазын Россия Федерациязы хүлээп ап турары ол-дур.

Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле, Советтер чуртунуң акы-дуңма республикаларындан хол-холундан тутунчуп алган, Россияның улустары эрткен 50 чылдың дургузунда экономиканы, культураны болгаш эртемни хөгжүдер талазы-биле улуг чедиишкиннерни чедип алган. РСФСР-ниң үлетүрүнүң ниити продукциязы 1913 чылга дөмейлээрге 67 катап өскен.

Совет эрге-чагырганың чылдарында Россия Федерациязының девискээринге чаа 583 хоорайлар тыптып келген, он-он муң чаа үлетүр бүдүрүлгелер, делегейде эң улуг электростанциялар, судволар чоруур каналдар, демир оруктуң чаа шугумнары туттунгулаан, нефтиниң, хөмүр даштың болгаш өске-даа байлактарның черлери ажыттынгылаан. Үлетүрүнүң чаа адырлары — автомобиль, ужар-үүл, трактор, электротехниктиг, электроннуг болгаш өске-даа адырлар тургустунган.

Өске-даа эвилелдешкен республикалар-биле бир дөмей, Совет Россида ажылчы чоннарның материалдыг чаагай байдалын чайгылыш чокка улам бедидер дээш, чоннуң амыдыралының байдалы үндезини-биле экижээн турзун дээш хөй үүлдерни кылып турар.

Россия Федерациязының эгээртинмес делгемнериниде массаның культуразының болгаш өөредилгезиниң талазы-биле ёзулуг революция болган, ол — бүгү национаддарга болгаш улустарга деңчергези-биле хамаржыр. Республикада 41 миллион кижи азы чоннуң үштүң бир кезин өөренип турар.

Бистиң чуртту угаан-бодал болгаш материалдыг культуразының бүгү байлактары калбак массаларның хөрээ болган. Муң-муң клубтар, Культура ордулары, библиотекалар, кинотеатрлар болгаш культура-чырыдыышкынның өске-даа албан черлери совет кижилериниң эдилели болган.

Үүгле РСФСР-ниң девискээринде 97 театрлар, хөй-хөй музейлер болгаш чурук галереялары бар. Республиканың хоорайларында болгаш суурларында барык 100 муң турум кино тургузуглары ажылдап турар. Бистиң совет ада-чуртувус делегейде эң-не хөй номчуур чурт болган. Чижээлээрге, Россия Федерациязында 70 миллион кижи библиотекаларның доктаамал номчукчулары болуп турар.

РСФСР-ниң культуразының болгаш уран үүлүнүң хүннерин эрттиреринде программазы байлак болгаш янзы-бүрү Москваның бүгү районнарынга, эң улуг бүдүрүлгелерге болгаш клубтарга, театрларга болгаш концерт залдарынга, улус ажыл-агый чедиишкиннериниң делгелгезинге болгаш парктарга республиканың уран үүлүнүң эң дээре коллективтери болгаш мастерлери оюнларын көргүзер. РСФСР-ниң министерстволарының болгаш төп албан черлериниң удуртукчулары-биле, хөй-ниитиниң ажылдакчылары-биле, эртемниң болгаш культураның көскү төлээлекчилери-биле, бүдүрүлгениң мурнакчылары-биле ужуражыышкыннар болгулаар. Ленинградтың академиктиг улуг шин театры, Татарияның академиктиг театры, Рязаньның Есенин аттыг шин театры боттарының шилерин көргүскүлээр. РСФСР-ниң культуразының болгаш уран үүлүнүң хүннеринге киириштир Москваның барык бүгү театрлары көргүзүглерин бараалгадыр.

Уралдың улусчу хорунуң, соңгу чуктуң орус хорунуң, Волга хорунуң, Дон казактарының ансамблиниң, Соңгу Осетияның болгаш Кабардин-Балкарияның танцы коллективтериниң чаа программалары-биле москвачылар болгаш аалчылар таныжарлар.

С. Рихтер, М. Ростропович, Г. Рожденственский, К. Кондрашин болгаш өскелер-биле-даа кады республиканың чогаадыкчы аныяктары — делегейниң болгаш бүгү-эвилелдиң лауреаттары боттарының чедиишкиннерин көргүзерлер.

Бо хүннерде бот-тывынгыр уран үүлдүң Бүгү-россия көрүдезинин түүнел чадазы эртип турар. Бот-тывынгыр уран үүлдүң чүс хире коллективтери Москвада четкилеп келген. Олар найысылалдың болгаш Москва чоогунуң ажылчы чоннарынга он-он концерттерин көргүзер. Бүгү-россияның юбилейлиг ол көрүдезинин түүнел концерти сентябрьның 29-та Кремльдиң Съездилер ордузунга болур.

РСФСР-ниң культуразының болгаш уран үүлүнүң хүннеринде бистиң республиканы чогаадын кылган кино-фильмнериниң көргүзүглери бүгү кинотеатрларга болур, оларга чаа-чаа кино-фильмнерни чон көөр.

РСФСР-ниң чогаалчыларының шүлүкчүлериниң, кино ажылдакчыларының Москваның ажылчы чоннары-биле ужуражыышкыннары болгулаар. Москваның культура талазы-биле эң улуг ажылдакчылары-биле чергелештир ол ужуражыышкыннарга автономнуг республикалардан, крайлардан болгаш областардан хөй санныг аалчылар киржирлер.

Октябрьның алдарлыг оюун мурнуу чарымда РСФСР-ниң культуразының болгаш уран үүлүнүн хүннери болза Россия Федерациязының улустарының хөй талалыг культуразын тодаргай болгаш бүзүрелдиг көргүзер, Совет Россияның улустарының чогаал ажылының дугайын, Улуг Октябрьның идеяларынга оларның бердингениниң дугайын чугаалап бээр.

Партийжи амыдырал

ЭРТЕНДЕН ДҮНЕГЕ ЧЕДИР

Чап-чаа кызыл-тас кескен хоорзун-биле хап ор бис. Тараанын чамдык черлерде кестинмейн чыдып калган бөлүк сыптары көзүлүүлээр. Удаваанда дөрт дугаар бригаданың бригадиринге ужуражы бердивис.

— Ажыл-херек кандыг чоруп тур мен, Михаил?—деп, парторг З. Полинина айтырадыр.

— Чүгээр-ле мынчап тур бис ийин. Тараа ам-даа шалала шык.

— Чүге шынар чок кезип турар силер? Ында-мында сыптар олчаан туруп калгылаан.

— Доңгайып чыдыпкан сыптарны ийи талазындан кестирерге ындыг чүве ышкажыл—деп, М. Зайченко харыылай-дыр—Кол агроном маңаа келгеш баарды. Ол ажырбас диди.

— Ынчаарга кайын боор. Дүжүттү камныг ажаар деп дугуржуп алдывыс чоп. Ол хоозун чугаа эвес, сөстү эллээр херек. Чыдыпкан сыптарны чаңгыс талалап кестирзе, оон тускай доктааткан расценказы бар ышкажыгай. Азы өске-даа аргаларны эгилап турган тараана шынарлыг ажаар болза эки—деп, парторг түннеди.

Зинаида Герасимовна ол-ла бригаданың төвүнге баргаш, механизаторларның, шефтеп барган студентилерниң кылган ажылы-биле таныжып, оларның канчаар чурттап турарын сонуургады. Ол бригаданың үчөтчиги А. Галеева механизаторларнын хүн бүрү кылган ажылынын үчөдүн өйшаанда кылбайн, харын-даа чамдыкта «декейоолап», каш хонукта ажылче үнмейн баар. Галееванын ындыг четпес ажылын шооткан хана солунпун чанынга кижилер бөлдүнчү берди...

Дараазында бешки бригаданың төвунге баардывыс. Кежээ дүшкен. Комбайнерлер, студентилер столоваяга чыглып келдилер. Кежээки чем арай элек. Совхозтуң юбилейлиг чылга күш-ажылчы белек кылдыр алган социалистиг хүлээлгелеринин канчаар күүсеттинип турарының дугайында кыска беседаны Зинаида Герасимовна хензиг када эрттирипти. Кижилер ону кичээнгейлиг дыңнап, эллэн каш айтыглар-даа салгылады.

Орайтаан. Ажылдан хосталган кижилерге парторг-биле кады чораан киномеханик кино көргүзүп эгелээн, а оон артканнары партком-биле ажылчын комитединге быжыглап каан машинага олурупкаш, Алаак суурга концерт көөр дээш хаптывыс.

Карангы. Ыраккы бараан көзүлбес. Ынчалза-даа Межегейниң делгем ховуларында комбайнарның карааның оттары ында-мында чырып, тараа дээш демисел соксаваанын чүк-чүктен медээлээн дег сагындырар.

— Дүжүт ажаалдазының бүдүүзүнде коммунистерниң нинти хуралын чыылдырган бис—деп, Зинаида Герасимовна чугаалаар.—Аңаа ажаалда үезинде совхозтуң бүгү ажылышчилериниң, партия кежигүннериниң мурнунда кандыг сорулгалар тургустунып келгенин тодараткан. Партия бюрозунуң дүжүт ажаалдазының үезинде организастыг болгаш агитас-массалыг ажылының планын аңаа бадылаан.

Сыгыр дан бажындан эгелээш кара кежээге чедир тараа шөлдери, бригадалар кезиир, механизаторларның, тускай эртемниглерниң канчаар ажылдап турарын көөр дээш, кылыр ажыл көвей.

— Чамдык черлерге силерниң дөрт киржилгенер негеттине бээр-дир бе?

— Совхозтуң партия бюрозу дүжүт ажаашкынын нинтиэи-биле удуртуп, ону контрольдап турар. Ийи-чаңгыс таварылгаларда киржир-даа ужурлуг тургулаар. Чижээ, бөгүнгү таварылганы көрбес силер бе. Дөрт дугаар бригадада чамдык комбайнерлер тараанны чуду каралап кезип турар. Ону моон соңгаар соксадып, кандыг-бир арга хереглеп тургаш, аңаа кезилдениң шынарын экижидерин даарта кол агрономга сүмелээр мен.

Шынап-ла эртенинде кол агроном В. Ошаров-биле моон дугайын чугаалашкан мен. Ошаров олче салбырның агрономун албан-биле чорудуп, кезиипкинни шынаржылар деп айтышкын берген.

Партия бюрозунуң ажылының бир кол адыры — социалистиг чарыштыг удуртуру. А социалистиг чарыш бүгүдеге билдингир, дээштиг болгаш оон түннелдерин деңнээр ужурлуг.

Социалистиг чарыштың негелделерин ховунуң ажылышчилеринге таныштырган, оларны бижик машиназынга парлааш, бригада төптеринде азып каан. Оон-биле чергелештир «Бөгүн кым мурнаанын» деп шевергин стендилерни кылган. Механизаторлар, бригадалар, салбырлар бот-боттарының аразында чаржырын дугурушкан. Шылгараан кижилерни кызыл тукчугаштар, акша-төгериктен эгелээш Ленинград баргаш келир путёвкалар-биле шаннаар. Чарыштың түннелин бир хүн төнерге, беш, он хонгулааш үндүрүп, мурнаан тараажыларны, бригадаларны, салбырларны илередип турар. Чижээ, Леонид Исаков, Борис Тепляков болгаш өскелер-даа шылгарап, шаннаалды алганнар.

Кысказы-биле сөглээрге социалистиг чарыштың материалдыг болгаш моральдыг идиг бериишкини бар. Ындыг болганда ховунуң ажыл-ишчилери чаржырынга күзелдиг, үүле шынарлыг болгаш шалыпкын бүдер. Партия, профэвилел организациязы бо ажылды багай эвес башкарып келген.

Партбюро дүжүт ажаалдазының үезинде коммунистерниң күжүн тус-тус черлерге хуваап, оларның саны эвээжиниң хараазында ийи бригадага-ла бир партия бөлүүн тургузуп, оон-биле кады улусчу контроль кылыр кижилерни бадылаан. Чер-черлерде политинформаторларны, агитхуудустарның редакторларын тургускан. Хову-трактор бригадаларының төптери кескү агитация-биле эки деріттинген.

Бо хүннерде Межегей ховуларында ажыл-иш хайныккан. Чүс-чүс кижилер хүннүн-не дан бажындан орай дүнге чедир дүжүт дээш демисежип турар. Моон ужун партия бюрозунуң, бүгү коммунистерниң кичээнгейи база олче угланган. З. Полунина баштаан партия бюрозу бүгү ажылды контрольдап, тараана шалыпкын ажаарынче кижилерни кыйгырып, оларның ортузунга организакчы болгаш агитас-массалыг ажылды багай эвес чорудуп турар.

М. БАЙЫР-ООЛ.

ИДЕПКЕЙ

Бистиң партийжи болүүвусте чеди-ле кежигүн бар. Ынчалза-даа болуктуң күжү чүгле санындан эвес, ында бактааган кижилерниң идепкейлиниден колдуг хамааржыр. Оларның хой кезии хову ажылында. Комбайнерлер Анатолий Толстихин, Михаил Ойнаров, хоочун тудугжу Федор Обухов болгаш өске-даа коммунистер даанган ажылын шынарлыг, шалыпкын кылып келген. Болар бүдүрүлгеге мактаалдыг ажылдаарындан аңгыда өг-бүлезинге, хой-нинти черлерге коммунист адын сыкпайн, кижилерге чаагай үлегер-чижек көргүзүп турар.

Партия ажылы кампания эвес. Ону үзүп чок, хүнден хүнче, айдан айже, чылдан чылче чорудары билдингир. Ынчангаш борта моон мурнунда кылгылаан ажылывыс дугайын бичип бижикседим.

Ажылды өске хой-нинти организациялары-биле демнежип кылыры биеке барык чаңчыл болган. Ынчаарга дем улгадыр, киржир кижилерниң саны ковудээр, херек бүдүнгүр болгаш дээштиг боор.

Марттың он тоста суурда местком, комсомол организациязы болгаш хөрөөженнер чөвүлели-биле кады кыпты үдеп, юбилейлиг часты уткып алдывыс. Ол кончут солун эрткен. Суурнуң кол кудумчузунуң бир талазындан соок ирей, а өске чүгүнден чае келген. Кайызы-даа үш-үш аттарны кожун, шанактаып алган. Соок ирей мал-маган канчаар кыштаглап эрткенинин, часкы тарылгага белеткелдиң дугайын часка пластеп, ажыл-агыйны бүрүнү-биле хүлээп алырын дилээн.

Чае бодунуң эллэнде суурнуң чурттакчылары чазып кандыг үүле бүдүрер ужурлуун чыылганнарга чугаалап берген, Механизаторлар, саанчылар түс-түс социалистиг хүлээлгелерни алган.

Оон соон дарый кудумчулар байырлалын эрттирерин чарладывыс. Улус шупту каш хонукта боттарынга хамаарышкан черлерни аштап арыглаан. Байырлал хүнүнде хөрөөженнерниң даараан хептерин, белеткээн чемнерин, тараан чечектерин клубка делгээн. Дыка хой кижилер чыглып, сонуургаан.

Ай бүрүзүнде партия хуралын эрттирип турар бис. Августа база хурал болган. Аңаа колдуунда дүжүт ажаалдазының үезинде организас-массалыг ажыл, хову турлагларын кескү агитация-биле дерилер болгаш сиген кезилдезинин дугайын чугаалаштывыс. Мал ажылының бригадириниң кышка белеткел дугайында болгаш эш-хуу судунуң даргазының илеткелдерин тос айның төнчүзүнде дыңнаар бис.

Бистиң партийжи болүүвуске бо чылын ийи кижи немешкен. Комбайнер М. Ойнаров биле чоланчы Алексей Карабаев СЭКП кежигүнүнүң кандидадынга киргеннер.

Комсомолга партийжи удуртулганы күштелдиреин партия негеп турар. Ынчангаш комсомол эге организациязының секретарын партия хуралынга чалап алгаш айтырып, ажылында чедер, четпес чүүлдерин илередип, тодаргай сүмелерни бергилээн бис.

В. КАРАБАЕВА,
партия болүүвүн удуртукчузу.

Кара-Булуң суур.

Ак-Довурак комбинадының ийги эолчээн тудуп турар бригадаларның аразында калбарган социалистиг чарыштың бирги одуруунда эш Р. Губайдуллинге удурткан комсомолчуаныяктарның бригадазы чоруп турар. Эрткен айда эш Губайдуллин Ак-Довуракты бүгү тудугжуларының мурнундан Москвага Бүгү-эвилелдиң тудугжуларының хүлээп алышкынынга чораан.

ЧУРУКТА: бригадир Р. Губайдуллин.

Г. СИРОТИННИҢ фотозу.

Соруктуг кижилер

Хой өрээлдерлиг, чаңгыс каът, узун бажында амыдырал хандырылгазының комбинады туруп турар. Ында баш таарар, шак, идик септээр, чурукка тыртыграр, эт-сеп хөлезиледир черлер, хеп даараар цех бар.

Ол болза, Ак-Довурак хоорайның чонга бараан болуп ажылдап турар амыдырал хандырылгазының комбинады-дыр.

— Организаетап тургузарда, белеткеп каан баазага амырап олурупкан дээр болза, шын эвес болур ийик. Организастыг үеде чүнү канчанмайн турган дээр: стол, сандай чедишпес, олурар, турар чер чок, даараныр машиналар база четче эвес. Сандайларны, даараныр машиналарны харын-даа бажың-балгадывыстан дажыглап турган бис. Чоорту бергелерден уштундувус. Ам ажылдаарынга таарымчалыг байдалдар тургустунган деп, директор Н. И. Калинина бүдүрүлге черинің баштайгы бергелериниң дугайын ынчаар чугаалап олурду.

Даштыкы хеп аймаан тон, костюм, платье, иштики, даштыкы чоорганнар, хөйленнер дээш оондаа өске кылыгларны чагыг ёзугаар кылып турар. Эрткен чылдан бээр маңаа чечектер цегин база организастаан. Ол ышкаш коллектив аэропорттан хоорайның чурттакчы чонунуң чагыг билеттерин хүлээп ап, пасеажирлеринин, албан, бүдүрүлге черлериниң коллективтиг чагыгларын хүлээп алгаш, ону күүседип, тарадып чедирип берип турар. Комбинаттың ажылчыннары трикотаж кылыгларны база аргып турар апарган.

— Амыдырал хандырылгазының министерствозу хоорайга химиктиг арыглал цегин ажыдарын планнап турар. Үк цех Барыын-Хемчик, Бай-Тайга, Чөөн-Хемчик районнарының чурттакчыларынга бараан болур. Ам дээрезинде химиктиг арыглал цеги чогундан чонуң чагыын алгаш, Кызылда цехче чорудар ужурга таваржып турар бис—деп, Нина Ивановна тайылбырлады.

Ак-Довуракты амыдырал хандырылгазының комбинадының коллективи, ылаңгыя ында быжыкчылар, даараныкчылар Барыын-Хемчиктиң колхоз, совхозтар төптеринче, малчыннарның турлаг, хонаштарындан бээр барып, чагыгларны хүлээп ап турлар.

— Юбилейлиг чылдың эрткен сес айларының бүдүрүлге программазы кайы хире күүсеттинген ирги, социалистиг чарыштың мурнакчыларының дугайында чүнү сонуургадып болур силер?—деп, Нина Ивановнадан айтырдывыс.

Ол бисти цехче эдерти берди. Цехтиң ханазында «Эң дээре цехке» деп бижээн сарыг салбактарлыг шилчир кызыл вымпел, шынап-ла, цехти каастап, оон даараныкчыларын чаа ажыл-херекче сорук киирип турар. Кызыл вымпелдиг цехтиң мастери, шевергин кеттинген тыва хөрөөжен Октябрина Моңге-Байырга ужураштывыс. Даараныкчылап ажылдаанындан бээр он ажыг чыл болган. Маңаа комбинат тургустунардан эгелээш, ажылга кызымак чоруун көргүскен, эки даараныкчыдан цех мастери чедир дешпээн бо-дур. Оон ыцай платье даараныкчылары Александра Смехульская, Екатерина Шабанова, шак мастери Александр Коломейцев, даштыкы хеп даараныкчыны Тамара Тошарова болгаш оон-даа өскелер мурнакчылар бооп турар. Сес айларның бүдүрүлге программазы 124,4 хуу күүсеттинген.

Түннелинде күш-ажылчы чедишкин пайыралдыг, демниг коллективтиг ижи-биле чедип алдынган дээрзин чугаалаар апаар. Амыдырал хандырылгазының комбинады чүгле план күүселдези, орулга киирери дээш демисежип турар эвес, харын чонуң чагыгларын шынарлыг кылдыр күүседир, сеткил-сагыжынга таваржыр, хомудал турбас кылдыр күүседир дээш кызын турарын бүдүрүлге черинің санал-онал дептеринде хамаатыларның өөрүшкүзүн илереткен хөй санныг бижиктери херечилеп турар.

Чонга бараан болуушкунну эжижидерде ам-даа кылыр чүүлдер хөй. Ылаңгыя улуг байырлал чоокшулаан тудум, чонуң чагыг киирери көвүдээн. Ону ой-шаанда, шынарлыг күүседири оюнга эң дээре белек.

Д. ЕНДАН.

Кышка белен

Алдарлыг юбилейге чедишкиннинг ужуражыр дээш бүгү чонуң хайныышкынныг белеткенип турары бо хүннерде малчын кижи бүрүзүнүң сеткил-сагыжын кышка белеткели шуут-ла угландырып турар. Чөөн-Хемчик районнуң «Искра» колхозаа ажыл-агый артелинин баштаар чери болгаш малчыннары келир кышка белеткел ажылдарын эки чоруткан.

Колхозтуң шээр малы 35 кезек черге, мыйыстыг бода малы 7 черге кыштаглаар. Ам үеде ол кыштаглар бүрүн септеп кылдынган. Бүгү кыштагларда малчыннар чурттаар 73 бажыңнар чурттаарынга белен кылдыр септеттинген.

Кышка белеткелдиң эң чугула бир кезээ — мал чемин четчири-биле белеткеп алыры болур. Бо ажыл колхозта база багай эвес чоруттунган. Ылаңгыя эш Куулар Айдың эргелекчилээн Арыг-Бажы сүт-бараан фермазы 42 тонна сиген кезер планныг тургаш, 55 тоннаны, 5 тонна будук-бүрүнүң орнунга 9 тоннаны белеткеп алган. Хойжулардан Алдын-оол, Доржу олар 8 тонна сиген кезип алыр дээн хүлээлгелерин 14—14 тонна кылдыр күүсеткилээн.

«Искраның» малчыннары Улуг Октябрьның 50 чыл оюнуң улуг байырлалын ажыл-агый болгаш хуула амыдыралынга улуг чедишкиннерлиг демдеглеп, келир кыжын ниитиниң малын хүр кыштагладыр дээш, кышка белеткелдиң арткан ажылдарын шалыпкын чорудуп турар.

М. БАРЫНДАЙ.

Эки чоруп турар

Эртелээн хар тайгалар баштарын буурартып, харындаа иштинче шургүп кирип турар апарган. Бо дээрге кыш чоокшулап келгенин сагындырып турар. Чөөн-Хемчиктиң «Октябрь 30 чылы» колхозтуң сүт-бараан фермазының ажылдакчылары ону эки билип турар.

Ферма эргелекчизи Ооржак Сайын боду баштап алгаш, бо найыралдыг коллектив кышка хынамчалыг белеткеп турар. Чурттарга бажыңнарының болгаш кажаалларның соңгалары шилдеттинген, чугайлаттынгылаан. Чылыглаашкынныр база кылдынгылаан, Ферманың девискээрин арыглап аштап турар.

Сүт хүлээп алыр черин, быжаа кажааларын, кызыл булуңну чылдып турар одалга системазын Сат Очуроол септеп турар. Ферманың ажылдакчылары кажааларның өл көржеңин казып үндүрүп, курган өдекти болгеш, кажаалар иштинде, сери адаанда болуп ап турар. Болген өдек курлавыры ам үеде 40 тонна хире.

Ферма ажылдакчылары бо күзүн 50 тонна сигенни боттарының күжү-биле белеткеп алган. Ам үеде оон 24 тонназын фермада чедирген. Артканын ам-даа дажыглап турар. Кыштаглаашкынга белеткелде саанчылар Херел, Чучук, ивек кадарчылары Шериг-оол, Тыртый-оол онза кызымак ажылдап турар.

С. ПАВУ.

Улуг Октябрьның 50 чылынга

ШТУРМ МУРНУНДА

1917 чылдың сентябрь — октябрьда бижиттинген ленинчи ажылдар дугайында

Социалистиг революцияның тиилелгези дээш шиитпирлиг тулчуушкуннарга чедир орук кызырылган тудум-на, ленинчи бодал улам күженишкиниг ажылдап турган. В. И. Ленин улуг болуушкун бүрүзүн-не хайгаарап турган. Чурттуң иштики болгаш даштыкы байдалы, аңгыларның болгаш политиктиг партияларның хөөнү, большевиктер партиязының стратегиязының болгаш тактиказының айтырыглары революцияның баштыңчызының кичээнгейинден дашкаарлаваан.

Ленин хөй ажылдап турган. Келир тулчуушкуннарның бүдүүзүнде, 1917 чылдың чайынында болгаш күзүнүде, 110 хүн иштинде чажыт байдалга тургаш, 60 ажыг ажылды (номнарны, брошюраларны, чүүлдерни, чагааларны) ол бижээн. Ленин хүннүн-не бижик машиназынга парлаарга 10 хире арынны бижип турган. Сестрорецкиниң ажылчыны Н. А. Емельяновтуң бажыңының дээвириниң адаанга, Разлив хөл чанында чадырга, фин революсчуларының бажыңнарынга ол бижиттинип турган. Ол үеде бижиттинген ленинчи ажылдардан орус революциясын февральдан октябрь айга чедир хөгжүлдезиниң байдалын бүрүн билип ап болур.

Сөөлгү чажыт ажылының кадыгберге байдалдарында Ленин чогаадыкчы өөдүр улуг ажылды чорудуп, ону партияны удуртур талазы-биле практиктиг ажыл-чорудулга-биле холбаштырып турган. Ол шагда бажынынга Ленинни чурттадып турган кижи болганынын-на сактып чугаалап турарын ёзугаар алырга, оон ажыл хүнү солуннарны чүгүртү номчуурундан эгелээр, болуп турар өскерлиишкиннер дугайында, революцияның көдүрлүүшкүнүнүң дугайында, контрреволюцияның хөделиишкиннериниң болгаш бодалдарының дугайында медээлерни олардан билип ап турган. Оон ыцай партияның харылзаачы кижилериниң медээлерни ап, партияда чоок эн-өөрү-биле чугаалажып четтигип турган. Ол бүгү болза байдалды шинчилээринге болгаш чугула түннелдер кылырына эң үнелиг материалды ленинге берип турган.

РСДАП-ниң VI съездизиниң ажылдап кылган айтыышкыннарынга холбаштыр, В. И. Ленин 1917 чылдың чайынында болгаш күзүнүде бижээн ажылдарынга буржуазияның холундан ниитилелдиң эң мурнакчы аңгызы — пролетариаттың холунче Россияда эрге-чагырганың революстуг ёзу-биле шилчиринің төөгү талазы-биле эргежок чугулазының ханы үндезилелин берген.

РЕВОЛЮЦИЯНЫҢ КОЛ АЙТЫРЫЫ

Революция бүрүзүнүң үндезин айтырыы — эрге-чагырга дугайы, кандыг күрүневи тургускан турарыл, чурттуң амыдыралын кандыг аңгы эргелеп башкарарыл, ниитилелде күштер канчаар тургустунарыл дээрзи болур-дур.

Ленин 1917 чылдың август — сентябрьда «Күрүне болгаш революция» деп номун доосканы билдингир болгай. Ол геннйлиг ленинчи ажыл теория болгаш практика талазы-биле кажан-даа эргижиревес ужур-дузалыг болуп турар. Ленин бодунуң ажылынга күрүне дугайында марксисчи өөредигнин алыс ужур-утказын илередип көргүскен, социалистиг революцияга пролетариаттың сорулгаларын тодараткан.

Буржуаз күрүне машиназын буза шавар болгаш пролетариаттың диктатуразын тургузарының эргежок чугулазының дугайында Маркс биле Энгельстиң өөредини революцияның баштыңчызы үүле катап тургускан эвес, харын ук өөредигни хөгжүткеш, пролетариаттың диктатуразының күрүнезин тургузарының тодаргай программазын пролетариатка берген. Номнун 1917 чылдың августа бижээн эге сөзүнге Ленин мынча деп бижээн: «Пролетариаттың социалистиг революциязы күрүневи канчаар көөр дугайында айтыыг... чүгле практика-политиктиг ужурдузалыг эвес, харын эң чоокку келир үеде капиталдың дарлалындан бодунун хосталырына олар чүнү кылыр ужурлугул деп чүвени массага тайылбырлаар дугайында айтыыг ышкаш, эн чугула ужур-дузалыг» (Бүрүн үндүрген чогаалы, т. 33, арын 4). Социалистиг күрүнениң теориязының айтыырларының талазы-биле ленинчи түннелдер болгаш бадыткаашкыннар ажылхерекке удуртулга болу берген.

Хаан чалчаларының, а оон соонда буржуазияның болгаш помещиктерниң чуртка ээ болуп турганының балазы-биле Россия 1917 чылдың күзүнүнде национал буураашкынга чоокшулаап келген турган. Керенскийниң Түр чазааның киирип келгени мунгаш байдалдан чуртту үндүрериниң аргазы чү турганыл? Ынчангаш Ленин, Гельсингфорска турган, сентябрьның ортан үезинде чаа ажылды— «Кыжаныр келген халап болгаш оон-биле канчаар демисежирил» деп брошюраны бижээн. Ол ажылынга Владимир Ильич партияның экономиктиг программазын, чуртту ажыл-агый талазы-биле кадыкшыдарының, ону чаа экономиктиг үндезинге катап тургузарының планын ажылдап кылган, ажылчын аңгының холунга эргечагыртаның шилчиринің төөгү талазы-биле чайлаш чогунун дугайында ханы үндезилээшкинни берген. Хоозураашкынны узуткаарынга база чурттун ажыл-агыйжы амыдыралын көдүрериниң кол методтар: продуктуларны бүдүрериниң болгаш хуваарынга ажылчын контрольду тургузары, банкылар биле улуг үлетпүрү национализастаары, помещиктериниң черин хураары болгаш чуртта бүгү черни национализастаары болуп турган.

Россияга социализмче шилчилге — амыдыралдың эң чугула негелдези апарган деп түннелди В. И. Ленин кылган. Социалистиг революцияның тиилээринге чүгле политиктиг эвес, харын экономиктиг белеткелдер бар, бүдүрүлгениң чаа аргазынче эң дүрген шилчир дээш демисежири эргежок чугула деп, ол тайылбырлаан. Ленинниң бодааны-биле, «социализм ам бисче амгы үедеги капитализминиң бүгү соңгаларын өттүр көрүп, социализм шуут, херек кырынга костун турар апарган...» (Бүрүн үндүрген чогаалы т. 34, арын 193).

Ол ленинчи ажылды партия 1917 чылдың октябрьда чепсеглевишкинге апкан турган. Ленинниң кылган түннелдери, оон айтыканы, национал буураашкыннан чурттун тынып алырының программазы, бүдүрүлгениң чаа аргазынче шилчиринге практиктиг базымнарны кылыры нарачаңгыс болдунар арга болгаш эртем талазы-биле үндезилеттинген турган.

1917 чылдың күзүнүң эгезинде, Корниловтуң контрреволюстуг үймээнин баскан соонда, каргыс реакцияның эрге-чагырганың чуртка тургустунарының айылын масса чон медереп билгенде, Советтерни большевикшидериниң үре-түнелдиг ажылы эгелээн. Петроградтыы болгаш Москванын ышкаш улуг Советтерге большевиктер хөй кезикти апкан, Советтерни большевикшидери чурттун өске-даа черлеринге болуп тургулаан. Ол хүннерде партияның кичээнгейи эрге-чагырганы чаалап алырынче угланган.

Сентябрьның бирги чартыында бижээн ажылдарынга («Компромиссиялар дугайында», «Революцияның сорулгалары» болгаш өске-даа) Корнилов үймээнин баскан соонда чуртка болган политиктиг өскерлиишкиннерни барымдаалаш, революцияның тайбың хөгжүн болурунун дугайында айтырыгны Ленин база катап тургускан. «Бүгү эрге-чагырганы алгаш, Советтер ам безин, — ынчаарга, ол дээрге оларның сөөлгү кордалы боон магат,— революцияны тайбың хөгжүдерин хандырып шыдаар ийик...» (ында, арын 237). Ынчалза-даа большевик партияның компромиссиязын меньшевик, эсер партияларның хүлээп албаанындан революцияны тайбың хөгжүдери шуут болдунмас апарган. Ында дээрге сентябрьның чартыындан эгелеп, ленинниң бодалы-биле, «Бүгү эрге-чагырганы — Советтерге!» деп лозун тура халыышкынче кыйгырыг-биле демей апарган.

Ленин ол хүннерде эрге-чагырга дээш демиселге пролетариатты белеткээринге улуг рольду ойнаан, РСДАП-ниң Төп, Петроград болгаш Москва комитеттеринге бижээн: — «Большевиктер эрге-чагырганы алыр ужурлуг» деп, ТК-га бижээн— «Марксизм болгаш тура халыышкын» деп төөгүлүг чагааларын бижээн. Сентябрьның ортаа үезинде чагааларынта Ленин Петроградка, Москвага болгаш үлетпүрлүг Төп областка чепсектиг тура халыышкынның эргежок чугулазының дугайында сорулганы идип үндүрген. Чаа Байдалда, буржуазия болгаш помещиктер-биле шиитпирлиг демиселге чоннуң хөй кезии большевик лозуңнарның адаа-биле чоруп турда, «большевиктер күрүне эрге-чагыргазын боттарының холунга ап шыдаар болгаш алыр ужуралуге апарган. (Ында, арын 239).

Чепсектиг тура халыышкын дээш агитацияның лозунун революстуг хөделиишкиннинің лозуну болдурар дугайында айтырыгны херек кырынга тургускан, В. И. Ленин чепсектиг тура халыышкынны белеткээринің болгаш чорударының уран аргазының дугайында Маркс биле Энгельстиң чагынын боттандырарын партиядан негээн, тура халыышкын улустуң революстуг көдүрлүүшкүнүнге, кажан улустуң мурнакчы хүрээлениниң идепкейи эң улуг турда, кажан дайзынарның хүрээлениниде, революцияның ооскак, туруш чок өөнүктериниң хүрээлениниде чайгылыышкыннар улам күштүг турар, төөгүнүн шак ындыг эргилделиг үезинге даянар ужурлуг дээрзин тайылбырлаан. «Амгы өйде тура халыышкынны уран арга кылдыр көрбейн тура, марксизмге шынчы болуп, революцияга шынчы болуп шыдавас» дээр дугайында Ленинниң чагааларының бирээзинин түннел одуруглары сеткилди хайындыр тода дыңналып келир-дир. (Ында, арын 247).

Дайзын лагеринде байдалга дүүштүр, Түр чазакты дүжүреринге революцияның күштериниң кайы хире белеткенгенинге дүүштүр бодунуң хөделиишкиннерин таарыштырып албаан шаанда, чепсектиг тура халыышкынны партия ол дораан эгелээрин Ленин сентябрьда бижээн чагааларынга негевээн. Тура халыышкынны эгелээриниң үезин шилип алыры пролетаржы партияның стратегиязының болгаш тактиказының чугула айтырыгларының бирээзи болур.

Бүгү-ле боттуг байдалдарның барын демдеглевишаан, тура халыышкынны ыяк, бүгү талалыг белеткээрин: тура халыышкынның штавын тургузарын, революцияның чепсектиг күштерин таарыштыр хуваарын, стратегия база тактика талазы-биле чугула черлерни эллеп алырының планын чогаадырын, дайынчы отрядтар-биле харылзааны быжыглаарын, эн-не чугула операцияларга (хөделиишкиннерге) эн-не шиитпирлиг революсчу кезектерни шилип бээрин В. И. Ленин негээн.

Ленинниң «Большевиктер эрге-чагырганы алыр ужурлуг», «Марксизм болгаш тура халыышкын» деп чагааларын РСДАП ТК-ның сентябрь 15-те болган чөвүлел хуралынга номчаан. Ол хуралга ТК-ның Петроградка болгаш Москвага ажылдап турган база партияның чамдык өске организацияларының кежигүннери киришкен. Ол өйден эгелеп тура халыышкынның шериг-техниктиг белеткелинин база ону чорударының дугайында айтырыгны партияның чугаалажып көрүүшкүнү эгелээн.

Ынчалза-даа революцияның күштериниң калбак белеткелин партия чоруда Сергеи, чепсектиг тура халыышкынның чайлаш чогу бүрүн илереп келген ол үеде Троцкий, Каменев болгаш Зиновьев олар тура

1967 ч. Сентябрь 21.

ШЫН
2-ГИ АРЫН

Хөй ургуларлыг иелерни „Иениң алдары“ орден-биле болгаш „Иениң медалы“ медаль-биле шаңнаар дугайында

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң ЧАРЛЫЫ

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң өмүнээзинден шаңнаары болза:

БАЙ-ТАЙГА РАЙОН

Сес ургуларны төрөөн болгаш кижизиткен иелерни

«ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Аранчин Орус Иргитовна—«Тээли» совхозтуң ажылчыны.

Мөнге Амлет Делгеровна—«Тээли» совхозтуң ажылчыны.

Чеди ургуларны төрөөн болгаш кижизиткен иелерни

«ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ III ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Анзат Мунзууна Донгаковна — «Мурнакчы» колхозтуң колхозчузу.

Иргит Чайдамаа Хүрең-ооловна — «Тээли» совхозтуң ажылчыны.

Салчак Шуру Сотпаевна — Кызыл-Даг суурда өг-бүле ээзи.

Алды ургуларны төрөөн болгаш кижизиткен иелерни

«ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Иргит Сеңмит Чыдымовна—«Малчын» колхозтуң колхозчузу.

Кошкак Чылбак Донгаковна — «Тээли» совхозтуң ажылчыны.

Лопсан Чылбак Хертековна—Тээли суурда өг-бүле ээзи.

Саая Севил Анай-ооловна — «Тээли» совхозтуң ажылчыны.

Серен Саая Дүкежиковна — «Тээли» совхозтуң ажылчыны.

Хертек Бораш Байыр-ооловна — «Тээли» совхозтуң ажылчыны.

Чогар Бичин-Уруг Салчаковна — «Тээли» совхозтуң ажылчыны.

Беш ургуларны төрөөн болгаш кижизиткен иелерни

«ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Акша-оол Зоя Салчаковна — «Тээли» совхозтуң ажылчыны.

Анай Хертек Канчыыровна—«Тээли» совхозтуң ажылчыны.

Балды Манораш Хомушкуевна — «Тээли» совхозтуң ажылчыны.

Бегзи Елизавета Хертековна — райпо ажылчыны.

Демчик Седип Хертековна —«Малчын» колхозтуң колхозчузу.

Долумажап Иргит Сюрюнмаевна—«Тээли» совхозтуң ажылчыны.

Күскүүк Бичилек Хертековна — «Мурнакчы» колхозтуң колхозчузу.

Ооржак Сюрюн Чанчы-Хоевна — «Мурнакчы» колхозтуң колхозчузу.

Онакай Куусаал Мондуковна — «Тээли» совхозтуң ажылчыны.

Саая Чугууш Куяковна — «Мурнакчы» колхозтуң колхозчузу.

Салчак Куусаал Шыыраповна — «Тээли» совхозтуң ажылчыны.

Салчак Өнер Оруспаевна — «Малчын» колхозтуң колхозчузу.

Салчак Өшкү-Саар Адыг-ооловна— «Тээли» совхозтуң ажылчыны.

Салчак Сонам Чамзыевна — «Тээли» совхозтуң ажылчыны.

Серин Ооржак Байыр-ооловна — «Тээли» совхозтуң ажылчыны.

Хертек Бак-Көк Чашкаровна — «Мурнакчы» колхозтуң колхозчузу.

Хертек Кошкендей Мижит-ооловна — «Кара-Хөл» колхозтуң колхозчузу.

Хертек Сюрюн Конгар-ооловна — «Мурнакчы» колхозтуң колхозчузу.

Хунажык Серен Ооржаковна — «Тээли» совхозтуң ажылчыны.

Хүрен-оол Мургуштаан Хомушкуевна — райпо ажылчыны.

Чыргал Көк Иргитовна — «Тээли» совхозтуң ажылчыны.

Чыргал Күске Хомушкуевна — «Тээли» совхозтуң ажылчыны.

БАРЫЫН-ХЕМЧИК РАЙОН

Тос ургуларны төрөөн болгаш кижизиткен иелерни

«ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Баданова Галина Ак-Хөйлен — «Шекпээр» совхозтуң ажылчыны.

Сес ургуларны төрөөн болгаш кижизиткен иелерни

«ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Монгуш Дыдай Чолдак-Ашаковна «Шекпээр» совхозтуң ажылчыны.

Чеди ургуларны төрөөн болгаш кижизиткен иелерни

«ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ III ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Күжүгет Опуу Байыровна — «Барлык» совхозтуң ажылчыны.

Ооржак Чимит-Серен Очуровна — «Шекпээр» совхозтуң ажылчыны.

Сарыглар Удушпаа Хаазыговна— Ак-Довурак хоорайда өг-бүле ээзи.

Хомушку Кувискаал Хөөкүй-ооловна — Ак-Довурак хоорайда өг-бүле ээзи.

Алды ургуларны төрөөн болгаш кижизиткен иелерни

«ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Күжүгет Тываш Магадыровна — «Большевик» колхозтуң колхозчузу.

Маадыр-оол Сендинмаа Монгушевна — «Барлык» совхозтуң ажылчыны.

Монгуш Чудурук Бадыевна — Ак-Довурак хоорайда өг-бүле ээзи.

Хомушку Доглаа Бартаазыновна— «Большевик» колхозтуң колхозчузу.

Хомушку Көк-кыс Байыровна — «Большевик» колхозтуң колхозчузу.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы
Б. ДОЛЧАҢМАА.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары
К. ДИИГА.

Кызыл хоорай, 1967 чылдың август 30.

Совет көдээниң кижилери

САЛГАЛ

Оюн Сыйбаң-оол Таңды районнуң «Коммунизминиң херели» колхозунуң чер ажылынга бичезинден тура ажылдап, ол ажылга өөрени берген. Оюн ажыл бүрүзүн кылып шыдаптар эр болуп өзүп, он сес хар чедип чорда, ону шеригге келдире берген. Албан хүлээлгезин эрттирип каап, төрөөн колхозунга ол ээп чаныып келирге, 1957 чылдың күзү турган. Аныяк солдат өөренген ажылынга ажылдаар дээш, колхоз баштаар черинге чедип келген. Совет Армияның дайынчызы хүлээлгезин эки эрттиргеш, оон чедип келгенинге колхоз даргазы өөрүп, шеригже баарының мурнунда Оюнның чер ажылынга кызымак ажылдап турганын сактып чүгаалап, хып дээн аныяк, мөге-шыырак эр, халашкан солдат ажылдап турда, кандыг-даа иш боду-ла бүдүп турбас бе деп ону мактап, эки ажылдаарынче сорук киирген.

Оюн өөренген чаңы-биле Оңгар-Ховуда трактор-хову бригадазының дүжүт ажаап алыышкынынга ажылдай берген.

Оюнның адазы ол чылын чылгы кадарчызынга он чыл ажыр ажылдап, азы-хары дөгүй берген. Чайның изиинде, кыштың соотунда, чаъс-бораңныг, хар-дүвүлүг үелерде чылгы хавырып шыдавас апарганын билгеш, ол кыргаан колхоз баштаар черинге кээп ону чугаалап, чылгыны хүлээдир кижиден тып берип көрүнер деп дилээн.

Ооң кадарган чылгызының күш-деңгели, эрткен чылдарда ышкаш, семис-шыырак, баш саны немежип, көвүдээн-даа турган. Ынчангаш кырганның сеткилидаа ак, чылгыны ынчаар эки малдап келгенинге ол чөптүү-биле чоргаарланыр-даа. Ындыг кодан малды хүлээдип бээр-даа, ону хүлээп алыр-даа кижиге дөмей-ле өөрүнчүг.

Оюн Маадыр-оол ашак ышкаш ындыг, ажылынга онза ынакшылдыг чылгычы колхозка шынап-ла ынчаарда ховар турган. Колхоз баштаар чери ону солуур идегелдиг чылгычыны элээн үр тыппайн турганы-даа чөп.

Элээн каш хонук эрткенде, колхоз даргазы ол чылгычыны келдирип алгаш, мынчаар чугаалап, сүмелеп орган:

— Кижи бүрүзүнге ниитиниң малын кадарарын идегеп каары берге-ле болгай: малга ажылдап шыдаар-даа, шыдавас-даа кижилер турар. Колхозта идегелдиг кадарчылар бар-ла, олар база-ла мал ажылында. Ам бис бир янзы бодап тур бис, чүл дээрге силерниң оглуңар шеригден халажып келген, амдыында тараада ажылдап турар, ону силерниң орнуңарга киирер деп. Чылгычы кижиниң өглу чылгычы деп чон чугаалажыр-дыр.

— Мен бодаарымга, ажырбас-ла чүве-дир. Ынчалза-даа оолдуң бодуу-биле база чугаалажып көрүнерем, дарга—деп, кырган чугаалаан.

Колхоз даргазы келдирткен деп медээ алгаш, Сыйбаң-оол шеригзөзү-биле конторага дораан хап келген. Дарга ооң адазы-биле болган чугааны аңаа дамчыдарга, аныяк эр чөпшээрешкеш, «солдат кижи дужаал күүседир, эки аътты чорукка мунар» деп эрес харыылаан.

Сыйбаң-оол ачазы-биле ажаап алыышкын доостурга, чылгыны хүлээп алыр боп дугурушкаш, хову турлаанга катап кээп ажылдай берген.

Ам С. Оюн чылгычылаа-ла он чыл ажа берген. Эрткен чылын ол эки ажылы дээш ССРЭ-ниң улус ажыл-агый чедиишкиннериниң Москвада делгелгезин база көрүп чораан. Бо чылын төрөөн 29 бенин 31 кулунун Оюн менди доруктуруп алган.

С. ТАМЧАЙ.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

ДАШТЫКЫ ИНФОРМАЦИЯЛАР

КНО-нуң Кол Ассамблеязының онза тускай сессиязында

НЬЮ-ЙОРКТАН СЭТА-ның корреспондентизи **И. Абрамов биле Ю. Романцовтуң** дамчытканында мынча дээн: КНО-нуң Кол Ассамблеязының онза тускай сессиязы катап ажылдап эгелээн. Эжелеткен араб девискээрлерден израиль шериглерни үндүрер болгаш Израильдиң агрессиязының уржуктарын узуткаар дугайында айтырыгны чугаалажыры-биле үк сессияны бо чылдың июньда Совет чазактың саналын өзугаар чыылдырган.

Ассамблея Финляндияның, Швецияның болгаш Австрияның төлөөлериниң киирген резолюция төлевилелин 93 бадылаашкын-биле хүлээп алган, аңаа үш төлөө белүктери (оларның бирээзи Израильдиң төлөөлери) бадылаарындан дадагалзаан. Кол Ассамблея Чоокку Чөөн чүкте шыңгыы байдалдың дугайында айтырыгны чугаалажып көргеш база ол байдалдың ужурунда ханы сагышсыраашкынны илергейлевишаан, онза сессияга чугаалашкан айтырыгны Кол Ассамблеяның әолчеглиг XXII сессиязынга бирги әолчегде чугаалажыр айтырыгларның бирээзи кылдыр киирер деп доктааткан дээрзин ол резолюция төлевилелинде чугаалаан. Ассамблеяның әолчеглиг XXII сессиязынга онза сессияның материалдарын шилчидип бээр деп резолюцияда санаалаан.

Совет төлөөлери Израильдиң араб күрүнелерге удур агрессиязын узуткаар дугайында айтырыгны Кол Ассамблеяның әолчеглиг XXII сессиязынга бирги чергениң чугула болгаш дурген шиитпирлээр ужурлуг айтырыы кылдыр көөр дугайында шиитпирни деткип тур. Совет Эвилели хосталга, девискээр талазы-биле бүдүн турары болгаш Израильдиң агрессиязының уржуктарын узуткаары дээш араб күрүнелериниң чөптүг демиселин шиитпирлиг деткип тур деп, ССРЭ-ниң төлөөзү Н. Т. Федоренко бадылаашкын соонда чугулаан демдеглээн.

КНО-нуң Уставының кол принциптерин болгаш Кол Ассамблеяның шиитпирлерин хүндүлээрин хандыраары, Чоокку Чөөн чүкке тайбыныы катап турганы — КНО-нуң хүлээлгези болгай деп, ССРЭ-ниң төлөөзү чугаалаан.

Сессияга чугаалажыр хөй айтырыглар неоколониализмниң бүгү хевирлерини туюлунга чедир узуткаарыбиле холбашкан болур.

Сессияга чугаалажыр кылдыр турганын хөй айтырыглар чепсегленишкинни дүжүрери-биле холбашкан, бүгү делегейге тайбыныы хевээр арттырарынга ол аң чугула ужурдузалыг.

(СЭТА).

Эәлчеглиг XXII сессия ажыттынган

НЬЮ-ЙОРК. Маңаа КНО-нуң Кол Ассамблеязының XXII сессиязы ажыттынган. Баштай төлевилеттингенин өзугаар Ассамблея 96 айтырыгларны чугаалажыр болгаш оларның санын чоокку хүннерде көвүдеткен турар деп чүве черле билдингир.

Сессия бодунуң ажылын делегейниң нарын байдалдыг апарган үезинде эгелеп турар. Делегейниң ол онза байдалын КНО-нуң Чингине секретары У Тан бодунуң чылдын-на кылыр илеткелинде демдеглээн. Делегей байдалының чидигленгенинің ең кол чылдагааны АКШ-тың Вьетнамда агрессиязын күштелдирип турары болган. Вьетнам айтырыын шиитпирлээри КНО-нуң эргезинге хамааржыр, ындыг болза-даа төлөөлериң хөй кезии ниити чугаалажышкыннарның түңнелинде америк агрессияны калбартып турар үүлгедигни шиитпирлиг буруу шавар деп чүвени мында чон манап турар.

КАР-га, Сирияга болгаш Иорданияга удур Израильдиң агрессиязының түңнелинде Чоокку Чөөн чүкте тургустунган байдал-биле холбашкан айтырыгларны чугаалажырынче сессияга улуг кичээнгей салдынган турар. Совет чазактың саналын өзугаар чыылдырган КНО-нуң тускай онза сессиязы болдуңуң ажылын дооскаш, Кол Ассамблеяның XXII сессиязынга бирги чергениң чугула айтырыгларының бирээзи деп көрүп чугаалажыр айтырыг кылдыр Израильдиң араб чурттарга удур агрессиязының уржуктарын узуткаар дугайында айтырыгны киирер деп доктааткан. Эжелеткен араб девискээрлерден агрессорнуң шериглерни чугаа чок үндүрер дугайында негелде үк айтырыгның кол үе-чадазы болур. (СЭТА).

Өйү келген айтырыг

ПХЕНЬЯН. (СЭТА). Көрей Улус-Демократтыг Республиканың Даштыкы херектер министерствозу Көрейге тайбыңчыдылга дугайында дугуржулганы америк таланың чөрүп үрээнинге холбаштыр медеглел чарлап үндүрген деп, КТТА агентилел дыңнаткан.

Ооң түңнелинде «Көрейде тайбыңчыдылгага улуг айыылдыг кыжаныышкын таваржыр турар» деп, медеглелде чугаалаан.

Америк империалистер боттарының чорудуп турар агрессия болгаш дайын политиказын агартыр, Мурнуу Көрейни америк шериглериң эжелээрин хоойлужудуп алыр дээш, катап антикоммунистиг шуугаазын көдүрүп үндүрген деп, медеглелде оон ыцай чугаалаан.

«Америк шериглерин Мурнуу Көрейден үндүрери бөгүн өйү келген айтырыг апарган, ону шиитпирлээрин биче-даа соңгаарладып болбас» — деп, медеглелде демдеглээн.

Патриоттарның чедиишкини

ДАР-эс-САЛАМ. (СЭТА). Салаазаржы хыдыкчыларга удур Мозамбиктиң патриоттарының шимчээшкини калбарып турар. Ньяса можуга июль 7-ден август 17-ге чедир болган тулчуушкуннарга португал колония шериглериниң 47 солдаттары өлүрткен. Мозамбикти хостаарының фронтузунуң (ФРЕЛИМО) дыңнадымында ынча дээн. Ол-ла үениң дургузунда үк можунуң орудтарынга патриоттарның салган миналарынга шериглериниң 4 чүк машиналары үрелген деп, дыңнадыгда айытткан.

Дайын чорудун турарынга хөөнчокталыышкын колония шериглериниң солдаттарының аразында улам күштелин турар. Август 7-де Чикононо деп шериг лагеринге бир португал солдат әолчеглиг хыдылга дайылдажышкынынга баарындан ойталаан. Офицер ол солдатты чыскаалдыг шериглериниң мурунга бооп өлүрген. Ооң оон өске солдаттарга улуг салдарлыг болганының уламында португал командылал черн дайылдажышкын чорударын соңгаарладыр ужурга таварышкан.

Нигерияда байдал

ЛАГОС. (СЭТА). Мында Нсукка хоорайның болгаш Нигерияның чөөн областының девискээринде шыңгыы тулчуушкуннарның катап эгелээни чарлаттынган. Лагоста келген медээлерни өзугаар алырга, Нигерияның федералдыг чазаның шериглери чөөн областың найысылалы Энугуже угландыр Нсукка хоорайдан мурнуу талаже шавар халдаашкынын катап чорудуп эгелээн. Ам федералдыг шериглер Нсукканың мурнуу талазында Аку хоорайның девискээринде боттарының туруштарын быжыглап, Укехе деп хоорай дээш тулчуушкуннар чорудуп турар.

Чүрттүң ортаа-барын областының девискээринде дайылдажып турар федералдыг шериглер чазаглыг орудтар белдириңде стратегиялга чугула туруштуг Эхор хоорайны ап алгаш, Убиаджа хоорайже шавар халдаашкын кылырынга белеткенип турар. Ортаа-барын областың найысылалы Бениче соңгу-чөөн таладан кээп турар чөөн-нигерий армияның улуг күштери ол Убиаджа хоорайда.

Агрессорларның чидирии

ХАНОЙ. (СЭТА). Мурнуу-вьетнам патриоттар Ниитхуан можуга 1967 чылдың февральдан июльга чедир 150 америк самолёттарны дүжүр аткан деп Хосталга агентилелдиң медээлерин барымдаа болдургаш, ВИА агентилел дыңнаткан.

Дүжүр аттырган самолёттарның аразында реактивтиг 20 хыдыкчылар, «Б-57» деп бомбалакчылар болгаш 30 разведкачы самолёттар бар. Патриоттар бо чылдың июльда ол можуга 42 самолёттарны дүжүр аткан, оон иштинде 31 самолётту можунуң партизаннары дүжүр аткан.

Кыдаттың үүлгедиглери

ЛОНДОН. (СЭТА). Камбоджа күрүнениң баштыңы Народом Сианук Камбоджада кыдат пропаганданы соксадыр хемчеглер алыр деп бодунуң шиитпирлиин бадыткаан болгаш «культура революциязын» Камбоджаже нептередип үндүрер, камбоджа улуска «маоизмин» албадал-биле хүлээдир деп кыдаттарның оралдажып турарын буруу шапкан дээрзин Рейтер агентилел дыңнаткан.

Народом Сианук кыдат Синьхуа агентилелдиң Пномпеньде үндүрүп турар бюллетенин хаттан дугайын болгаш Синьхуа биле камбоджа эрге-чагырга агентилелиниң аразынга информациялар солчур дугайында дугуржулганы күш чок болдурганын чарлаан. Синьхуа агентилел эрткен неделяда тура халыышкын кылырынче камбоджа улусту кыйгыргаш, хопчу чөңгээ кылган деп, Сианук чугаалаан.

Камбоджаның Пекинде дипломаттыг толээлел чериниң ажылдакчыларын келдиртир дугайында моон мурнунда үндүрген шиитпирин Камбоджа КУР-нуң күрүне чөвүлелиниң премьери Чжоу Энь-лайның дилээн өзугаар биригээр көрген деп Народом Сианук база дыңнаткан.

Вьетнамның Демократтыг Республиказы. Ханойнуң камгалакчыларынга дүжүр аттырган америк самолёттуң бузундулары.
ВИА—СЭТА-ның фотозу.

халыышкын дугайында Ленинниң чагааларын чугаалажырынга шаптыктап, боттарының бодалын пропагандалап, Советтериң съездизин болгаш Тургузулга хуралын маңаар чүве деп чулчуруп турганнар. Ол хоралыг бодалдарже кичээнгейни салбышаан, В. И. Ленин мынаар бижээн:«...Советтериң съездизин «маңаары» дээрге шуут мугулай азы шуут оскерликчи чорук болур-дур» (ында, арын 281).

В. И. Ленин Выборгга тура сентябрьның төнчүзүнде ынчан Финляндияның армиязының, флодунун область комитедин баштап турган ТК кежигүнү И. Смилгага чагаа бижээн. Ол чагаага Петроградты долгандыр революстут дээрбекти тургузар, далайжыларны болгаш солдаттарны тура халыышкынга киржиринче хаара тудар талазы-биле Балтиканың большевиктериниң мурнунга тодаргай сорулгаларны салган.

ТК-ның, Петроград болгаш Москва комитеттериниң база Советтериниң кежигүннеринге үлеп бээри-биле В. И. Ленин сентябрь 29-та бодунуң «Кризис чедишкен» деп үүлүн, октябрь 1-де—ТК-га, Москва комитединге болгаш Питер биле Москва Советтериниң кежигүннери большевиктерге чагаа чоруткан, Петроград конференциязынга илеткел тезистерин, ол ышкаш хагдынчак хуралга номчуур чагааны бижээн, ук чагаага чепсектиг тура халыышкын дугайында резолюцияның төлевилелин көргүскен. Ол бүгү болза чепсектиг тура халыышкын дугайында айтырыгже партияның кичээнгейин угландырарынга ковчуг чугула рольду ойнаан.

1967 ч. Сентябрь 21.

ШЫН

3-КУ АРЫН

ШИИТПИРЛИГ ӨЙДЕ, ШИИТПИРЛИГ ЧЕРГЕ

В. И. Ленин партияны, ажылчын аңгыны чепсектиг тура халыышкынга белеткен турда, партияның дайзыннары чүк бүрүден алгырып, большевиктер эрге-чагырганы ап диттигип албастар, тургузукчу ажыл оларга күш четтинмес, эрге-чагырганы алган таварылгада безин ону тудуп шыдавастар дижип турганнар. «Большевиктер күрүне эрге-чагыргазын тудуп шыдаар бе»? деп ленинчи ажыл ол «хүрүмзээшкиннерге» харыы болган. Буржуазияның болчукчулары болуп хөделип турган кадеттериң, эсерлериң болгаш чартык меньшевиктериң бадыткалдарын чүве артырбайн сойгалап илереткеш, Ленин мынча деп бижээн: «Шиитпирлеттинмес» ниити сорулгаларны бодувуска кажан-даа салбайн турган бис, а кончуг берге байдалдан үнериниң карачаңгыс аргазы болур социализмче доп-дораан кылыр базымнарны черле шиитпирлеттинии болур сорулгаларын чүгле пролетариаттың болгаш ең ядыы тараачыннарның диктатуразы шиитпирлээр» деп чүвени ыяк билип алыр ужурлуг бис» (ында арын 295).

Ленин ол ажылга Советтер республиказының дугайында бодунуң өөредиин хөгжүткен. Ындыг республика эрги күрүне аппарадын солаан, пролетариаттың болгаш ең ядыы тараачыннарның диктатуразын амыдыралга боттандырар ужурлуг деп, ол айыткан. Ооң-биле чергелештир пролетариаттың тиилелгези шимчээшкиниң белен хевирлериндеи хамааржыр турган, бир эвес революсчу аңгыларның чогаадылгазы Советтерни тургуспаан болза, Россияга пролетаржы революция идегел чок херек болур ийик дээрзин ол онзалап демдеглээн. Күрүнени эргелеп башкарарынче ажылчы чоннарны хаара тудар херекти бодунуң күштерин дораан, чаңгыс согуг-биле он катап ковүдедир арганы пролетариатка бээр «магалыг чепсек» деп, Ленин көрген.

Большевиктериниң партиязын чоннуң хөй кезии деткип турар деп чүвени В. И. Ленин ол-даа болгаш өске-даа ажылдарынга көргүскен. Пролетаржы партия, Ленинниң бодалы-биле, бодунуң талазынга хөй кезикти албайн турган, эрге-чагырганы шуут эжелеп алыр сорулганы салып шыдавас. Кайгамчык улуг ужур-дузалыг ол айтырыгны тодарадыры улуг бергелер-биле капсырышкан турган. Ону бадылаашкын-биле, бюллетеннер бээри-биле эвес, а массаларның практиктиг хөделишкиннери-биле шиитпирлеп турган. Ажылчы чоннуң «кудукку» кезектериниң эрги өзу-биле чурттаар кузел чогу, азы ол чокка революция болдунмас турган ниити кризис, 1917 чылдың күзүнүнде бүрүү-биле илерен келген. Кризистиң өске талазы болза, эрги өзу-биле чуртту башкарып шыдавас апарган башкарыкчы лагерьде ундараашкын болу берген. Теория талазы-биле чугула, практикага өйү келген ол айтырыгны тодарадыры-биле Ленин «Орус революция болгаш хамааты дайын», «Мегениң маадырларының дугайында болгаш большевиктериниң алдагдалдарының дугайында», «Кризис чедишкен», «Эштерге чагаа» база өске-даа ажылдарын бижээн.

Революцияның удуртур күжү — аңгы тулчуушкуннарынга каңналган пролетариат — 1917 чылдың күзүнүнде большевиктериниң тугунун адаанга сырый каттышкан дугайты фактыга кым-даа удурланыр шыдаваан, ону бүгүде хүлээп көрүп турган. Ынчалзажок ажылчын аңгы чурттуң ниити чонунун он кезииниң бирээзи, а үлетүр пролетариаты дөңгүп-ле 3,4 миллион кижи турган. Чоннуң өске аңгыларының болгаш кезектериниң хөөнү кандыг турганы? Ол айтырыглар Ленинниң кичээнгейинден дашкаар артпаан.

Революцияны тараачыннарның канчаар көөрү политика талазы-биле улуг ужур-дузалыг. Олар помещиктерге болгаш чазакка удур хөөнүг турганнар. Ленинниң бижээни болза: «...Россияда бо шагда амыдыралдың улуг фактызы болза тараачын тура халыышкыны болур-дур. Большевиктериниң талазынче чоннуң шилчээни сөс-биле эвес, а ажыл-херектер-биле көргүскен боттуг факт ол-дур» (Т. 34, арын 400). Ленин тараачыннарның негелделерин хандыр, ылап өөренип көрүп, «тараачын» эсер партиязының өскерликчи чоруун сойгалап турган. «Тараачыннарны мегелээн эсер партиязының чаа мегези», «Помещиктер кадеттер-биле бот-бодун билчипкен» болгаш өске-даа чүүлдерни аңаа хамаарыштыр бижээн. Ленин тура халыышкынның бүдүүзүнде-ле «Чер дугайында» бүгү делегейге сурагжаан декреттиң үндезинин салган.

Национал айтырыг база чугула ужур-дузалыг турган. Россияның национаддарының хөөнүн, национал-хосталгалыг демиселдиң тодаргай илерээшкиннерин көргүскеш, Ленин мынча деп бижээн: «Дарлаткан нацияларның чонунуң калбак массазы —тодаргайлаарга, оларның аразында биче буржуазияның массазы, буржуазияга бодаарга, Россияның пролетариадынга артык бүзүрел турар, чүге дизе дарлакчыларга удур арткан улустарның хосталга дээш демиселин төөгү мында хүн айтырыында тургускан» (ында, арын 299).

Солдат массалар революцияның улуг күжү болуп демисежип үнген, чүге дизе, армияга улустун дээре, ең эрес, чепсектиг кезээн чыын келген турган. Армияның составының чартыындан ээлээш эвес кезии партияның талазында турган.

Ындыг болза-даа революция үезинде «Хөй кезиктиң күзел-соруун» илередири четпес, В. И. Ленинниң айытканы ышкаш, «шиитпирлиг өйде шиитпирлиг черге күштүг болуру» эргежок чугула (ында, арын 40). 1917 чылдың сентябрь — октябрьла тиилелге чүгле чепсектиг арга-биле чедип алдынып болур турган. Ленинниң чугаажок ең улуг ачы-хавыязы болза тура халыышкын дугайында марксисчи өөредигни ажылдап кылганы болгаш хөгжүткени болур. Ленин Октябрь бүдүүзүнде «тура халыышкын дугайында бодал-биле» чурттап, «чүгле ол дугайын бодап, бодунуң хөөнү-биле, бодунуң үзел-бодалынга шынчызы-биле эш-өөрүнүң сеткилин хайныктырып турган» деп, сөөлүреди Н. К. Крупская сактып чугаалаан.

«ХЕРЕКТИ БӨГҮН ШИИТПИРЛЭЭР»

В. И. Ленинниң чүткүлдүг демиселиниң, ооң туружун найысылалдарның организациялары-ның деткип турганының ачызы-биле Төп Комитет чепсектиг тура халыышкынның удурланыкчыларын башкылап, аштырыышкынга таварыштырып шыдаан. Ол чорук октябрь 10-да Төп Комитеттиң хуралынга тодаргай көзүлген. РСДАП (большевиктериниң) ТК-зы Каменевке болгаш Зиновьевке чөрүштүр, тура халыышкын дугайында ленинчи резолюцияны хүлээп алган. Ол төөгүлүг резолюцияны партияның политиктиг болгаш шериг-техниктиг ажылынын тодаргай программазы кылдыр хүлээп алган.

В. И. Ленин тура халыышкынны шуут удуртуп турган. Шиитпирлиг тулчуушкуннарның хүн, шагы чоокшулап орган. Октябрь 16-да РСДАП (б) ТК-ның хуралын чажыт байдалда чыылдырган, аңаа Петроград комитединиң күүсекчи комиссиязының, ТК-ның чанында Шериг организациязының, Петроград Совединиң, профессионалдар эвилелдериниң, фабрика-завод комитеттериниң болгаш демир орукчуларның, тодаргайлаарга, Петроградтың бүгү политиктиг, революстут топтериниң төлөөлекчилерин ол хуралга келдирген. Аңаа В. И. Ленин илеткел кылган. Бодунуң илеткелинге кол кичээнгейни кол, принципиалдыг айтырыг — тура халыышкын дугайында эйтырыгже угландырган. «Россияда-даа, Европада-даа аңгы демиселиниң политиктиг анализинден ең шиитпирлиг, ең идепкейлиг политиканы чорудары эргежок чугула болуп турар, ол дээрге чүгле чепсектиг тура халыышкын болур» деп, Ленин чугаалаан.

Дүжүп берикчилер Каменев биле Зиновьев ТК-ның октябрь 10-да хүлээп алган резолюциязын күш чок кылыры негеп турганнар. Ол кортук интеллигентилерге удур М. И. Калинин, Я. М. Свердлов, Ф. Э. Дзержинский, Э. А. Рахья болгаш хуралдың өске-даа кижикчилери шиитпирлин-биле удурланып үнген. Ленин ТК-ның октябрь 10-да резолюциязын бадыткаар деп санал киргген.

ТК-ның калбак хуралы Ленинниң резолюциязын 2 кижи удурланган, 4 кижи дадагалзаан турда, 20 бадылаашкын-биле хүлээп алган. Хуралдан чепсектиг тура халыышкынны удуртур төптү тургускан. Ооң составынга Я. М. Свердлов, И. В. Сталин, А. С. Бубнов, М. С. Урицкий, Ф. Э. Дзержинский оларны киргген.

Ол үеде партия бүгү күштерни чепсектиг тура халыышкынга белеткеп турда, Каменев биле Зиновьев ТК-ның шиитпирлеринге удур ажыы-биле демисежип үнгеннер. Каменев бодунуң болгаш Зиновьевтиң өмүнээзинден чепсектиг тура халыышкын дугайында ТК-ның шиитпирлеринге удурланып турарын «Новая жизнь» деп чартык меньшевик солунунуң ажылдакчызынга медеглээн. ТК-ның чажыт шиитпирин оларның чугаалапканы, антибольшевик элементилерге чызаалааны дээрге бужар өскерликчи чорук болган.

Ол кижилериниң өскерликчи чоруунуң дугайын дыңнаваш, В. И. Ленин оларны ийилдирзин партиядан үндүрерин, тура халыышкын дээш ажык агитацияны эгелээрин, ренегаттарның (өскерликчилериниң) бадыткалынын дүжүп берикчи уткашынарын сойгалап илереткеп «Эштерге чагаазын» партияның Төп органынга парлаарын негеп.

Большевик партия В. И. Ленинни, Төп Комитетти долгандыр сырый каттышкан. Революцияның күштери буржуазияның эрге-чагыргазынче шаап халдаарының сөөлгү белеткелдерин кыла берген.

Октябрь 24-те эртен эрте (чаа саны-биле ноябрь 6-да) «Рабочий путь» деп большевик солунуң редакциязының типографиязынче юнкерлериниң халдаанынга харыы кылдыр революцияның күштери шавар халдаашкынче киргеп. Революсчу шериглериниң болгаш Кызыл гвардияның отрядтарының октябрь 24-те хүндүс болгаш дүне кылган хөделишкиннери дайзынның шиитпирлеринге удурланып турарын «Новая жизнь» деп чартык меньшевик сол

„ИЙИ РЕВОЛЮЦИЯНЫҢ ХОЛБААЧЫЗЫ“

(Документалдыг чаа кино)

В. И. Ленинниң Кремльде кабинединге улгады берген, узун кижи кирип келир. Оон ол стол чанынга туруп алыр, ынчангаш оон бодалынга кирип келген сактыышкыннарынче шымнып кире бергени илден. Дөртен тос чыл эрте берген, ынчалза-даа ол дүүн чаа болган дег сагындырар. Оны канчап уттур боор — венгр коммунистиниң төлөлекчизи Владимир Урасовту ынчаарда Ленин хүлээп алган.

Уралда Пермь хоорайның ажылчыны, делегейниң бирги дайынының солдаты Владимир Урасов канчап Венгрияга чеде берип, оон соонда Ленинниң хүлээп алыышкынынга кире бергени ол? Ол дугайын «Ийи революцияның холбаачызы» деп кино-фильмде бөлүүнү-биле болгаш оон-биле кады аажок солун кылдыр чугаалап турар, ону документалдыг фильмнериң Төп студиязынга Виктор Казанскийниң чогааткан сценариязын ёзугаар Владимир Осьминин тургускан.

Хаанның реакциязы калчаарап турган берге чыддарында Пермь чурттуг аныяк ажылчын бодунуң салым-чолун большевик чажыт организация-биле холбаштыра берген. Делегейнин ийиги дайыны эгелээн, Владимирни фронтуже чорудупкан. Тулчуушкуннарның бирээзинде ол туттуруушкунга таваржып, Австро-Венгрияга чеде бээр. Маңаа база-ла, бодун демиселчи-большевик кылдыр бодап, венгр револючулар-биле харылзаа тударының аргаларын ол дилей берген. Венгрияның аныяк коммунистиг партиязының хөй-хөй ажыл-херектеринге ол ынчаарда киржип турган, ол партияны чалбыыштыг револючу Бела Кун удуртуп турган.

Он сес чылдың ужунда Владимир Урасов төрөөн чуртунче чаныып чорупкан. Каш-каш курунелерниң девискээри-биле, хөй санныг кызыгаар таңныылдарын таварыштыр, аърга-ыяштыг оруктарлап ол солдат кел чыткан. Ынчалза-даа ол чааскаан эвес турган. Берге орукгун айыылын оон өңнүү — венгр коммунист Лайош Немети кады үлежип чораан. Владимир Урасовка Бела Кун чугула даалганы берген, ынчангаш Ленин-биле ылап-ла ужуражыр ужурлуг турган.

1918 чылдың Москвазы бо — шыңгыы, аар берге үезинде венгр коммунистериниң төлөлекчилерин Ленин хүлээп алган.

Владимир Ильич-биле чугаалажыышкын шак хире үргүлчүлээн деп Владимир Урасов чугаалап турар. Венгрияның амыдыралының тодаргай чүүлдерин, венгр ажылчыннарының хөөнүн, Октябрь революциязын оларның канчаар көрүп турарын Ленин сонуургап турган. Оон соонда Урасовтан ол: Венгрияда өңнүктеринче дедир ээп баар күзелдиг силер бе дээрзин айтырган. Оозу чайгыла берген: Төрөөн чуртунга, Пермьга ол кончуг барыксаан.

Ынчалза-даа Уралче ол чорунайн барган. Венгриядан сөөлгү медээлер келири билек-ле, Ленинниң баш бурунгаар билип турганы сагышка кирип келген: төөгүнүн чорудулгазын доктаадыр дээш, буржуазия кандыг-даа үүлгедиглер кылырынан чалданмас...

Реакция калчаарап турган. Бела Кунну болгаш оон эштерин кара бажыннарже киир октагылапкан. Ынчангаш Венгрияже чорупкаш, чажыт револючулар-биле харылзаа тургузарын Урасовка даскан. Владимир Урасов база катап Венгрияже чорупкан.

Фильмде Владимир Урасов барык чартык чүс чыл болганда, венгр өңнүктери-биле ужуражыр дээш ынаар чорупкан. Ам ол дээрге болбаазын, силиг экспрессте олурупкан. А ынчаарда — Киевке кончуг бергези-биле четкеш, туттуруушкунга тургаш, чаныып бар чыткан венгрлериң болгаш чехтериң транспортунга Урасов каттыжа берген. Ынчаарда ону Ежеф Бралгиц деп адап турган...

Урасов Будапештиге чеде бергеш, сеткил өөрүшкүлүг байдалды көрүп каан — венгр найысылалдың кудумчуларында хосталга, революция тиилээн.

Экранда 1919 чылдың солун көргүзүглери бар — чоннуң мурнунда Бела Кун чүве чугаалап турар... Телеграмма база бо. Россияның Коммунистиг партиязының Сески съездиниң өмүнээзинден Ленин Венгр Совет Республикага чалбыыштыг байыр чедирип — «Россияның ажылчын аңгызы бүгү-ле күштери-биле силерге дуза көргүзерин далажып тур» дээн...

Ам, 1967 чылда Владимир Урасов социалистиг Венгрияның найысылалы Будапештиниң кудумчулары-биле кылаштап чоруп турган, шагда эрте берген хүннерниң болуушкуннарын база катап сактып, бодап чораан. Ынчаарда Венгрияның Кызыл Шериниң дайынчылары-биле, Тибор Самуэлдің дайынчы отрядының составынга орус большевик Урасов база базып чораан...

Көрүкчүлер фильмден бодунуң өңнүктери-биле он сес чылда кады Россияже чаштының кел чыткан ажы Немети-биле болгаш Бела Куннуң кадайы Ирина Кун-биле чылыг, чуректің ханызындан ужуражыышкыннарны көөр.

Чоокта чаа Владимир Александрович Урасов чеден алды харлаан. Оларның алдының — Коммунистиг партияның хүрээлеңинге чурттан эрткен. Оон ажылының ханызында — аныяк Совет курунениң дипломаттыг почта дажыкчызы болуп чораан берге болгаш айыылдыг ажыл база бар.

Владимир Урасовту оон дайынчы эштери «Ийи революцияның холбаачызы» диңгирлер. Хоочун большевикчи гвардияның ол дайынчызынга холбаштырган кинофильмни Москваның кино-документальчылары база ынчаар адаанар, ол кижи револючу болуушкуннарының одунга Совет Эвилелинин болгаш Венгрияның акы-дуңма улустарының аразында найыралын быжыглап турган.

Мари ТАТАРИНОВ,
ПМА-ның корреспондентизи.

Моссовет аттыг үлегержи театр чехословак чогаалчы Ян Отченашектиң романын ёзугаар тургускан «Аскак Орфей» деп шиини эң баштай көргүзүп үндүрген.

Ол шии делегейниң ийиги дайынының үезинде чурт эжелелге таварышкан үеде гитлержилерге удур чехословак патриоттарның демиселин көргүскен.

ЧУРУКТА: шиниң кол көргүзүглериниң бирээзи. Войта—артист Ю. Кузменьков, Алена—артист Е. Кайранская.

Фото М. СТРОКОВТУУ.

СЭТА-ның фотохрониказы.

АЖЫЛЧЫ ХҮННЕР

Төрүттүнген, ойнап өскен черимге чорбаанымдан бээр үр болу берген. Ыраккы Мөңгүн-Тайганың Саадак деп артының ындын куду Тоолайлыг деп хемчигеш шурап бадып чыдар.

Бо-ла болгай, төрээн черим! Шаанда бо черниң чурттакчылары хуу ажылагийлыг, көшкүн амыдыралдыг чораан, ары-хемчиктен тараа үүдүрүп, ажы-төлүн азырап, мал-маганын Тоолайлыг хемниң ужу-бажынга одарладып, көшкүн амыдыралдың кадыг-берге оруун чурттап эрттирип чорааннар.

А ам? Тоолайлыгның овур-хевири-даа, ында колхозчу араттарның чурталгазы-даа шуут өскерлип, чаартынган-дыр. Кадарчыларның омак ыр-шоору, саанчыларның опчок хөглүг оюнбаштаа кижини чайгаар хейаът киирип келир.

Бо хүннерде Тоолайлыгның делгем одарларында 10 кодан өшку, 2 сарлык фермазы бар. Тоолайлыгның ээнзиргей чыткан делгемнерин коллективтиг ажылагый ынчаар оттурупкан. Чаа амыдыралдың магалыын чүге деңнээр! Чаартыкчы күш-ажыл кижилерни сорук киирип, оларның изиг күзелин чалгынналдырбышаан, келир үеже аппар чоруур. Кадарчы, саанчы бүрүзү алдарлыг 50 чылга алдар кылдыр алган социалистиг хүлээлгелерин күүседири-биле кажангызындандаа артык соруктуг ажылдап турар. Оон бир тодаргай херечизин, Бай-Тайга районнуң «Малчын» колхозунуң Тоолайлыгда № 1 сарлык сүт-бараан фермазының эртенги саалдазындан бадыткап көрейн.

Сыг дээр сырын безин чок. Дээрниң аязы деңнелге чок. Чоннуң чугаалажып турары ышкаш, хиндиинде хир, чам-даа чок, чиңгир көк хилиң-не. Саанчыларның чугаа-сооду, фермада ажылиштің даваш-шимээни тода дыңналып кээп тур.

— Борбак-көктүң бызаазын тырт, эде берди!

— Э-эй, Бузүрмаа, демирхууңда сүттү бидонче дүргеп кут, уруум!

— 15 литр болду.

— Ийи бидон шыгырт дола берди.

Бо бүгүнү көрген кижиниң сагыжынга саанчыларның сагган сүдү сава долзун деп йөрээл-бодал чайгаар кирип келир.

Саалда төнген соонда, бичии хостуг үени ажыглап, ферманың мурнакчы саанчызы, көдээ Советтиң депутады Хомушку Мижит-биле чугаалажы бердим. Ол бодунуң коллективиниң болгаш бодунуң ажыл-ижиниң дугайын мынчаар чугаалады:

— Фермада 6 саанчы, 2 кадарчы бар. 80 ажыг сарлыкты хүнде ийи катап саап, хүнде бир сарлыктан ортумаа-биле 3 литр сүт саап ап тур бис. Чартык чылда социалистиг хүлээлгевисти ажыр күүсеткеш, фермалар аразынга шилчиир Кызыл тукту чаалап алдывыс. Ам бо эртип турар ийи айларның планын база ажыр күүседип бар чор бис. Хөй сүт алырының бир чажыды — саар малды эки одарладырында. Бо ажылда мээң өөм ээзи Х. Очур, дузалакчы кадарчы Х. Чүргүй-оол ак сеткилдиг, онаашкан ажылының харыысалгалыын медереп билип ажылдап турар. А саанчыларывыс эп-найыралдыг, шуптузу — чаңгызы дээш, чаңгызы — шуптузу дээш деп принцип-биле ажылдап, бот-боттарывыстың арга-мергежилиристи солужуп турар бис. Эң хеймер саанчывыс Лидия Саая бодунга быжыглаан 18 шнээнден хүнде ортумаа-биле 50 литр чедир саап ап турар. Ол 17 харлыг кыстан кырган саанчывыс Х. Бадыма база чыдып калбайн келген. Эки ажылы дээш колхоз баштаар чери оларны чоокта чаа өртектиг белектер-биле шаңнаанынга шупту өөрдүвүс. Улуг байырлалга уткуштур багай ажылдап кайын болур, кызып ажылдаар бис.

Саанчылар сагган сүдүн бидоннарга кудуп, шнектерин одарже салып, ажылдап турар черлериниң арыг-шеверин сагып, баштак чугаалары-биле бот-боттарын хөглетпишаан ажылдап туруп кагдылар. Бо бичии коллективтиң бир күш-ажылчы эртени ынчаар эрткен. Ындыг өөрүнчүг эртеннер, хүннер улажып-ла турар.

Чурумал

М. МАРАТ.

ТЕНДИРИГЛИГ БАЗЫМНАР

Тес-Хем райпозунуң баштаар черинин болгаш районнуң харылзаа белдириниң ажыл-чорудулгазында дески эвес, тендириглиг базымнар барын чон эскерип турар. Чоннуң караанга көзүлбес, кулаанга дыңналбас, үгаанынга кирбес түү турар боор. Самагалдай суурга ыраккы одарларда малчыннар-даа, ыракчаак черден аалчылар-даа хөй келир. Хомудаан, хорадаан кижилерниң үну база-ла хөй дыңналыр.

— Бо черниң байдалын эки билбес кижи мен. Канчал ындыг чоор: чаңгыс-даа ажык салыг тыпадым — деп, бир кижи ол чер чурттуг өңнүүнден айтырды он.

— Ажырбас, өңнүк, каш хонгашла чаңчыгып каар сен — деп, эжи тывызыксыг үткалыг харыы берген.

— Ча-чаа! Мында кижи билип чадаар чүү боор: бистің райпонуң чаңнап турары ындыг-ла болгай. Садыгжылар шак барымдаалар эвес, боттары баш миннир данчаттылар болбазыкпа, оларың.

Самагалдайның автобус доктаар чери үргүлүү хөлдүг турар. Аная турган кижилер оон-моон ийи-бир одуруглуг шүлүктер чогаады берген деңердаан. Ол одуругларны райпо баштаар черинин даргазы Чаш-оол Кыргысович Айыы-Санаага хамаарыштырганнар:

Самагалдай — улуг суурда
Садыг саны четчир-ле-дир.
Ажыдарын, хагдынарын
Айтыр кагбаан чүве боор бе?

Бирде көөрге, магазиннер,
Бичии-бачыы лангыылары
Чаңгыс үгда ажыттынгаш,
Шагы кыска ажылдаар-дыр.

Чонда чогаадыкчы болгаш шоодукчу угаан чидиг, өткүт. Ынчангаш столовая дугайында одуруглар саар инектиң эмнинде саамчаан сүдү ышкаш, аттыга хона бергилээр:

Чемненир чер ажылы-даа,
Чегей-ле-дир, таарыы-ла-дыр.
Соок быдаа, доорашкыга
Чоннуң хөңү калгы дег-дир.

Тавактарда чемниң чижээ
Дайнам, чылгам болгулаар-дыр.
Өртээн төлөөн чемненикчээ
Өкпеленчиг чүве-ле-дир.

Бир-ле хүн харылзаа белдириниң конторазының чанынга чүве. Ында «Чодураа» болгаш «Ак-Эрик» колхозтарның даргалары эштер Ким-биле Эрендей олар чиик машиналарлыг тургулааннар. Бир эш олардан айтырган:

— Даргалар кааа чедер, ирги?

— Бо-ла мынчаар.

— Бо харылзаа черинге бе?

— Ийе.

— Телефоннажып бе?

— Шак-ла ындыг.

Даргалар кабинеттеринде телефоннарны чүге ажыглаваан дугайы дораан-на билдине берген. «Чодураада»-даа, «Ак-Эрикте»-даа телефон ажылдавас боорга, ол колхозтарның даргалары чиик машиналарын мунгулаан, чагыг кылып чугаалажыры-биле Самагалдайга тускай чорук кылып келгени ол чүве-дир.

Орукунуң Деспен сууру
Оран дүвү талыгыр-дыр.
Удаазынга, телефонга
Улажыптар аргажок-тур.

Берт-Даг биле Ак-Эрикче
Белен долган хоржок чүве.
Үргүлчү-ле үрелик дээр
Үүлелиг телефон бар.

Үстүнде мыя сес одуруг харылзаа белдириниң начальниги Владимир Тихонович Васюковка дорт хамаарышкан. Ук одуругларны чон боду-ла оон-моон ийип үндүрген.

С. ПИРОГОВ.

БАШКЫНЫҢ СҮМЕЗИ

НОМЧУЛГАГА ӨӨРЕДИРИ

Чамдык ада-иелер уруглары школадан чедип көөрге, бижимел онаалгазын күүседиринче кичээнгей салыр боордан башка, номчуур үүлдерже барык-ла кичээнгей салбас болгулаар. Ынчангаш өөреникчиниң бөлүин ынчаар көөрге, бажыңынга хөй номчуп турар уругларның аас-биле харыылзары эки болур. Олар көрген кинозунуң, номчаан номунуң утказын ада-иезинге болганчок-ла чугаалап чаңчыкканнар.

Номчуур онаалганы канчаар күүсединиң ыяап-ла хынап турары чугула. Номчуур үүлүү каш катап номчааныл, утказын билген бе дээрзин тодарадыр. Ыяап-ла дыңналдыр номчуурга номчаан үүлдүң утказы билдинер дээр шын эвес бодал бар. Чамдык уругларга ыыткыр номчулга харын-ла шаптыктаар: бодунуң үнүнүң аянынче кичээнгей салгаш, номчаан үүлүнүң утказын чедир билбейн баргылаар. Ындыг уруглариштинде номчуур болза эки.

Онаалгага берген номчуур үүл улуг хемчээлдиг болза, ону кезектеп үскеш, тус-туста утказын чугаалап өөредирге чиик. Оля Кузнецова ийиги класска номчуурга көшкак, ол ышкаш номчаан үүлүнүң утказын чугаалап шыдавас турган. Бо өөредилге чылында үшкү класска келгеш, номчуурга дыңзыг, тодаргай апарган болду. Өөреникчилер бешин ону эскерип каан. Канчаар номчуп өөренип алганын Олядан айтырган мен. Чайгы дыштанылга үезинде Оля хөй өөрүм номчуп, номчаан үүлүнүң утказын чугаалап өөренип турган.

4-кү класска баарга номчуур үүлдер улам көвүдээр. Төөгүнү, природоведениени өөренип эгелээр болгай. Өскээр чардыклайн чоорту, дүргеп, утказынче ханыылап номчуп өөредири чугула, карандаштан туткаш, демдеглевишаан номчуурга эптиг. Бир абзацты номчааш-ла, кол утказын демдеглеп аар. Бүдүн эгени шак ынчаар номчуткаш, оон соонда ам ада-иезин хынап көр.

Чүгле номда берген онаалганын утказын чугаалаары-биле кызыгаарланмайн, ол материалга хамаарыштыр немелде материалды номчудар.

Шын, тода номчулгаже кичээнгей салыры чугула. Ылаңгыя шүлүк доктаадырда дыңзыг, тодаргай, аянныг кылдыр чугаалап өөренир. Уруулларның азы оглуларның шүлүк номчуурун ханы кичээнгейлиг, таалал-биле дыңнап чаңчыгыңар. Чүгле ужур барымдаалан хынаар эвес, харын шын-на сеткил-биле дуза чедиринче кичээнгей салыр.

Бичии школачы өөренген үүлүн белени-биле шиңгээдип ап шыдавас болза, ол көрген үүлүн үттүүчал болганы ол болур. Ындыг таварылгада ол өөреникчи дыңнаан үүлүн эки билип алыр боор чадавас.

Номчуурунга чаңчыкпаан өөреникчилер 1-ги-даа, 2-ги-даа классларга таварышкылаар. Ындыг таварылгада дыңналдыр номчулганы хөй чорудар апаар. Өөреникчиниң адаиези башкы-биле, библиотекарь-биле сырый харылзааны тудар ужурлуг. Өөреникчиге кандыг номнарны номчударын, номчаанының утказын чугаалаарын мээн класымда уругларлыг ада-иелер Шепановский, Ковалева болгаш Коптевтер библиотека болгаш класс башкызы-биле сырый харылзааның түңнелинде чедип алган.

Е. КВИТНЫХ,
Кызылдың № 3 школазының башкызы.

Культура одагларында

Эрзин районнуң культура албан черлери Улуг Октябрьның байырлалынга талептиг ужуражыр дээш ышка удур белеткел ажылдарын организастыг чорудуп турар.

Районнуң девискээринде туруп турар өөдээ клубтарның болгаш библиотекаларның септелгези доозулган. Ылаңгыя оттулар ыяш сөөртүлгези эки. Чижээ, районнуң Культура бажыңынга 140 кубометр ыяш дүжүрер тургаш, 249 кубометрни сөөртүп алган. Бай-Даг, Мөрен, Хөндей-Аксы суурларда өөдээ клубтарда одаар ыяш база четчири-биле дүжүртүнген.

Өөдээ клуб бүрүзүнде, ол ышкаш Культура бажыңында уран үүл белүүмнери доктаамал ажылдап, ам 50 чылдың байырлалынга турасхаан тематиктиг концертти белеткеп турар. Байырлалга көргүзер концерттериң программазында революстуг база орус, тыва композиторларның ырылары, уран номчулга, танцы болгаш ескe-даа үүлдер бар. Культура бажыңының агиткультбригадазы суурларга, фермаларга, тараа, сиген шөлдеринге, ыраккы одарларда малчыннарга барып, концертти көргүзүп турар.

Мооң-биле чергелештир чамдык четпес талалар база бар. Үүл дизе, ында улусчу театр кошкак ажылдап турар. Режиссёр, уран үүл удуртукчузу, методист, инспектор, баянист, автоклуб эргеленчизи болгаш өскедаа кижилер культура килдизинин эргезинде турда, улусчу театр ынчаар ажылдап турарга таарышпас. Уран үүлге хандыкшылдыг кижилер районда хөй, оларны эвилелдеп ажылдаар болза эки ажылды бүдүрүп болур.

Чамдык районнарның уран үүл коллективтериниң ажылынга партия райкомнарының ажылдакчылары, секретарылары эки киржип турар, а эрзинчилерде ындыг эвес-тир. «Культура министерствозу тускай эртемниг кижиден чорудуп берзин» дээр хөөнден чайлааш, ук черге ботидепкейни өөдүрүп ажылдаар болза эрзинчилериң «үүжези» улуг.

Н. ӨЛЬЗЕЙ-ООЛ.

Эйлиг-Хемниң херээженнери

Бистің суурнуң бүдүрүлге болгаш албан организация черлеринде ажыл-ишчилериң хөй кезии — херээженнер. Бисте херээженнер чөвүлелин Байыр Чыындаковна Монгуш удуртуп турар. Чөвүлел бодунуң ажылчорудулгазын ында партия эге организациязы-биле сырый харылзаалыг чорудуп турар. Хүн бүрү тургустунуп келген айтырыгларны чөвүлелге, азы херээженнериң ниити хуралында чугаалажыр. Сөөлгү хуралга «Юбилейлиг чылда мээң ажыл-ижим болгаш сорулгам» деп дыңнадыгны мурнанчы хойжу Сесең Чолдак-оол кылган. Хойжу чүс хойдан 95 хураганнарны намгалап ап, бир хойдан-на 2,7 кг дүктү кыргып алгаш, «Күш-ажылдың хостуу» колхозтуң мурнакчы хойжуларының бирээзи болган. Хойжунуң улуг оглу Кара-оол төрөөн суурунда башны, өөдээ Советтиң депутады, хөй-ниитичи, ескe оглу Май-оол район төвүнде ажылдап турар, хеймер оглу Дугай Совет Армияда тергиин дайынчы.

Эйлиг-хемчилериң колхозчу херээженнеринден Билчиир-оол Кызыл-оол, Үдел-оол Шулуукай, Татьяна Доржу арыг-шевер культурлуг чурттал-га дээш бажыңнар аразынга шилчиир кызыл тукчугаштың доктаамал эдилекчилери апарган. Аныяк ие Билчиир-оол Кызыл-оол суурда бот-тывынгыр уран үүлдүң идепкейлиг киржикчизи.

Сентябрь — хой кыргылдазының, ногаа, тараа ажаап алыышкынының шалыпчы айы. Олар бо ажылдарга боттарының киржилгезин күштелдиргеннер.

М. БИЧЕ-ООЛ.

Школачыларның дузазы

Мал — бүгүденің байлыа. Школада өөренип турар бичиилер бешин, оон кышкы чеми дээш, салыш салыш турар. Эрткен дыштамыр хүнде Ак-Дуруг ортумак школазының 5—10 классларының өөреникчилери «УТКА 25 чылы» совхозтуң бо салбырда сигенчилериниң улуг дузаны чедирген.

Школаның башкылары болгаш өөреникчилери, 15 гектар черниң сигенин кеспишаан, бо-луп сараттап берген-нер. Шефтээшкин үезинде ажыл-ишке чуткулдуг, кежээ өөреникчилер база ылереп келгилээн. 9-ку классчылар Николай Монгуш, Данын Маадыр-оол, Валерий Дыдый-оол болгаш өскелер-даа ажылдап турда, улуг кижилер бешин адаргаан, магадаар турган.

Төрээн совхозунга улуг дуза чедирип, мал чеми белеткээринге хиршекени дээш, салбырын ажыл-ишчилери бичии «малчыннарга» өөрүп четтирген ылереткен.

Н. ШОЙЛАА.

ОЛЧАЛЫГ БИЛЕТТЕР

Акша-барган лотереязының алдыгы үндүрген билеттериге таварышкан ойнаашкынларны ажаалга кассалары берип эгелээн. Сөөлгү неделяда чүгле Кызыл хоорайдан бешин 3026 рубльди үндүрүп берген.

Лотерея билеттери садып алган чамдык эштерниң өөрүшкүзүн мандаа чижекке айтып болур: А. Г. Иванов—255 рубльдиг «Юрюзань» холодильник, Т. И. Бакулина — 27 рубльдиг шагы, А. И. Залан — 80 рубльди, М. И. Селина — 28 рубльдиг «Альпинист» дээр радиоприёмникти ойнап алган.

К. ПОДСАДНИКОВА.

Редактор К. К. КУДАЖИ.

НОМЧУКЧУЛАРНЫҢ КИЧЭЭНГЕЙИНГЕ

1968 чылга онааштыр солуннар болгаш журналдар чагыдылгазы эгелээн

„ШЫН“ СОЛУННУ

«Союзпечатьтың» бүгү-ле салбырларын, харылзаа белдирлерин, киоскилерин болгаш ажылдап турар черлериңерде хөй-ниитиниң парлалга тарадыкчыларын дамчыштыр чагыдып ап болур силер.

ЧАГЫДЫЛГАНЫҢ ӨРТЭЭ: Чылда —6 руб., алды айда —3 руб., үш айда —1 руб. 50 көп.

Тыва орук-тудуг эргелели

Кызылга болгаш республиканы районнарынга ажылдаарларны чалап тур: дизель-биле ажылдаар хөделдирикчилер септээр слесарь-мотористер, бызаңчылар, ажылчыннар, будукчулар, чүк автомашиналарынга болгаш автобустарга ажылдаар чолаачылар, Э-153, Э-155 болгаш Э-652 экскаваторларга ажылдаар машинистер, автокранчылар, электрогаз каңнакчылары херек.

Танды болгаш Барыын-Хемчик районнарга ажылдаар ажылчыннар, бульдозер, скрепер, автогрейдер, мотокаток болгаш грейдер-элеватор машинистери негеттинип турар.

Кээп дугуржуп алыр чери: Кызыл хоорай, Шевченко кудумчузу, 127. Телефону 34-63.

КИНО

СЕНТЯБРЬ 21-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Пущик Прагаже бар чор» 10, «Чаза деспилнен тамы» 12, 2, 4, 5.55, 7.50, 9.45 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Фантомас хөлзеп үнген» 10, 3, 5, 7, 9 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Медээлеп тур, эжикти ажыдыңар» 10, 2, «Бүргег эртен» 5.40, 7.40, «Фантомас» (1-ги серия-зы) 12, 3.50, 9.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Дириглер болгаш алгеннер» (1-ги, 2-ги сериялары) 3, 8.20, «Хүндүсү сеансыга ийи билет» 6.15 шактарда.

редакцияның адрези:

Кызыл, Шетинкин—Кравченко кудумчузу, бажын № 3 ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, 25-38, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал килдизинин 23-54, агитация болгаш пропаганда килдизинин 37-13, көдээ ажыл-агый килдизинин 21-47, улетпүр килдизинин 22-64 чагаа, ажылчын болгаш көдээ корреспондентилер база совет тургузуг болгаш амыдырал килдистерининиң 21-27, иштики информация килдизинин 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинин чанында Парлалга эргелелинин типографиязы. (Кызыл, Шетинкин—Кравченко кудумчузу, 1)

Солун неделяда алды катап үнер

ТС—00614.